

Чингис Гүруев

АМИН ГОЛ

Улаан- Үдэ хото
2015

УДК 89
ББК 84 (2 Рос=Буря)бу
Г 957

Буряад хэлэ Буряад уласта сахин хүгжөөхэ гэхэн
Буряад Уласай программын хэмжээндэ Буряадай Уласай Соёлой
яаманай мүнгэн сангай дэмжэлгээр энэ ном хэблэгдэбэ

Книга издана при финансовой поддержке Министерства культуры
Республики Бурятия в рамках реализации Государственной
программы Республики Бурятия «Сохранение
и развитие бурятского языка в Республике Бурятия»

Чингис Гуруев

Г 957 Амин гол. – Улаан-Үдэ: Бальжинимаев А.Б., 2015. –
184 нюур.

Поэт Чингис Гуруевай «Амин гол» гэхэн ном Эхэ орон, түрэхэн найхан ню-
таг, эхэ, эсэгын нургаал, зол жаргал, эрмэлзэл хүсэл, үетэн нүхэд тухай уран хурса
шүлэгүүд болон поэмэнүүднээ бүридэнхэй. Энэ ном ургажа ябаа улаан бургаанан
мэтэ залуушуулда гол түлэб зорюулагдана.

Монгол болон ород хэлэн дээрэ оршуулагдаһан хэдэн шүлэгүүд үгтэнхэй.

В авторском сборнике «Амин гол» представлены стихи и поэмы последних
лет, а также переводы. Живым языком звучат здесь классические, вечные темы:
Отчизна и малая родина, родительское благословение, верность друзей, стремле-
ние человека к счастью, любви и совершенству.

Отдельный раздел посвящен театральной деятельности автора – заслужен-
ного артиста России, народного артиста Республики Бурятия Чингиса Цыренови-
ча Гуруева.

ISBN 978-5-906-220-14-1

ББК 84 (2 Рос=Буря)бу

© Гуруев Ч.Ц., 2015
© ИП Бальжинимаев А.Б., 2015
© Агафонова Е.А., Иллюстрации, 2015

МАНАЙ БУРЯД-МОНГОЛ

Амгалан тэнюухэн манай Буряад-Монгол
Арадшалһан улас түрэ байгуулжа,
Соёмбын хүлдэтэй нангин туг хийсхүүлжэ,
Соёл, эрдэмээрээ бахархан суурханал.

Улгы һайхан Буряад-Монгол –
Улзы баян орон дэлхэй.
Түмэн зоной һанаа сэдхэл –
Түшэг мэтэ мандал зурхай.

Хадатай, уулатай манай Буряад-Монгол
Хангайхан дайдынгаа хэшэгтэ эдлэжэ,
Найрамдал заяагша Россидоо нэнгэжэ,
Найдамтай алхамаар батажан хүгжэнэл.

Улгы һайхан Буряад-Монгол –
Улзы баян орон дэлхэй.
Түмэн зоной һанаа сэдхэл –
Түшэг мэтэ мандал зурхай.

Аршаантай, булагтай манай Буряад-Монгол
Алдарта Байгалаа шүтөөндэл энхэржэ,
Аглагхан эрьеэрнь аян зам бүтээжэ,
Алтанхан наран соо элшэтэн толорнол.

Улгы һайхан Буряад-Монгол –
Улзы баян орон дэлхэй.
Түмэн зоной һанаа сэдхэл –
Түшэг мэтэ мандал зурхай.

1. УТЫН ЗАМ

*Урма зориг бадаруулха
Урлаг зохёол хоёртоо
Ами наһаяа зорюулаалби, –
Аза жаргалайм булаг...*

МИНИИ БОДОЛ

1

Ами нэгэн жүдхэмжөөр
Ажалай булагтал бурьялхада,
Атар газарай хүрьһэнһөө
Алтан таряан надхана.

Алгасашагүй үнэн үгөөр
Амидаралта үйлэ дурдахада,
Аба, эжын буянһаа
Аза жаргал дэлгэртнэ.

Арюун хүсэлэй уряалаар
Аян замда гарахада,
Одото заяанай шэдиһээ
Оюун сэдхэл мандана.

Алас холын хараагаар
Арад түмэнөө энхэрхэдэ,
Далай ламын хургаал –
Далай ехэ гэгээрэл...

2

Эндүү-алдуу байхагүй,
Эльгэ зүрхөөрөө баталнаб:
Ами наһанай габьяа
Абьяас бэлигээр мүндэлнэ.

Энэ бэеэрээ үзэһэндөө
Этигэл түгэс мэдэртнэб:
Хара, сагаанай илгаа
Хатуу тэмсэлээр элиртнэ.

Эрдэнийн зүйл мэтэ
Эрмэлзэл болгон дууланаб:
Улас ороной хүгжэлтые
Удамарша хүбүүдын дэбжүүлнэ.

Эгээ мүнөө дүмүүхэн
Эрхэ дураараа мэдүүлнэб:
Үрэ зүрхэнэймни хэшэг –
Үшүүхэн минии шүлэг...

ХАРЮУЛГА

Һанаанда орошогүй өөнтэг бодол сэдхээд,
Һайхан хэрэг бүтээгээд байһандал солгёотоод,
Хүндэ хохидол татахаяа бү оролдоорой, –
Хүн тэрээндэшни харюу үгэхэл, ойлгоорой.

Шохоорон ойлгоболшни, эршэтэ һалхин өөдэ
Шорой хамаһан мэтэ бэшэ гү, талын дунда?
Хамаһан газарташ сэбэршье болоогүй байхал,
Харин өөрөө хуаа тооһондо дарагдахаш, гайхал...

...Хэтэнь иимэ: харюулгын үйлэ хэрэг
Хэмгүй аюултай гай тодхор ушаруулдаг...
Зүрюу зан, хүбүүмни, бүүхэн сэдхээрэй,
Зүб мүрөөр ябахыел эртээнһээ бодоорой!..

ЗОЛ ЖАРГАЛ

Зол жаргал тухай удхалан бодоод үзэхэлээр, заал хаа
Зоболон гэхэн ойлгосын элиржэ ерэдэгынь лабтай.
Хүн бүхэн амидаралай эреэн-маряантай тэмсээшые хаа,
Хүндэлхы ёһо соонь зол жаргалаа сэгнэдэггүй муутай.

«Энэ – зүб!» – гэжэ өөрөө өөртөө сэдхэн баталжа,
Эмниг мори Соолготодо хургалсаһанаа элээр ханаһандал,
Эжэлүүдгүй үхибүүн бага гүлмэр наһаяа дурсажа,
Эрхэбэшэ ухаан сэдхэлээ хүлгүүлээд, гансата уярнаб.

Эртын наран шэнги налгайхан тоонто нютаг Хөөрхэдөө
Эхин хургуулиин шаби – долоотой долонгир хүбүүхэн –
(Үбшэндэ нэрбэгдэһэн эсэгэмни «бурхандаа ошоод байгаа»),
Үншэрөөб гэжэ нэгэтэшье гутаржа ябаагүй хэм даа.

Зүүдэн шэнгил: «Манай-Ажал» колхозойхид үбэл, зундаа
Зүблэлтэ гүрэнэйнгөө табанжэлэй түсэб дүүргэхын түлөөдэ
Эсэтэрээ-сусатараа хүндэ хүшэр хара ажал хэхэдээ,
Энеэлдэн, дуулалдан, хүхюу омог ябадаг хэн, ханахадам.

Эбсэшэгүй үзэл сурталай зүрилдөөн соогуур тэмсэжэ,
Эсэгын дайнда Агууехэ илалта туйлаһан Эхэ ороноймнай
Арад түмэндөө амгалан байдал зохёон байгуулһаниинь –
Асари ехэ хүгжэлтэ, дэбжэлтын гайхамшаг манлай бэлэй.

Эрдэни-зэндэмэни мэтэ сэдхэлтэй эжынгээ халуун энхэрэлээр,
Энэ түхэл бэеэрээ хүдэржэн, элүүр мэндэ үндын ургаад,
Ленинэй хотын дээдэ хургуулида амжалтатайгаар хураһамни,
Урлагай шэдеэр дэлбэрһэн зол жаргалай булаг байгаа.

Гэбэшье, «үнэншэ хүн – үүдэндэ,
худалша хүн – хойморто»...
Гэрэлтэ һаруул байдалнай гэнтэ
 һөөргэдэн эрьежэ, хубилан,
Үрдижэ баяжаһаниинь – олигарх,
 һула ахирынь – бомж болоо, –
Үйлын үридэ хүртэжэ, зол жаргалаа
 эдлэнэ хабди, али зоболон?..

«Бү хэнтэглэ!» – гээд, һэшхэлни намдаа һөөргэдэн зүршэнэ;
Бүрин түгэс мандаһан арадшалхы түрэ засаг найдамтайл.
Үнгэрһэн үе саг үльгэр домог шэнгээр түүхэдэ үлэнэ;
Үнэнтэ амидаралнай шэнэ амисхалаар дэбжэхэ хуби заяатайл...

Арюун номын орон – Буряадтам дасан дугангууд дэлгэржэ,
Арад зоной сэдхэл һүзэг бэшэрэлээр уяран тэниигээ.
Үбгэ эсэгын бууса – тала дайда ногоорон гоёор уняартажа,
Үхэр мал, адуун хүрэгүүд соохорлон, эрээлэн харагдаа.

Сог залитай эб найрамдалай дуун мэтэ арюун наран доро
Соёмбото туг мандуулһан Буряад ороноймни үндэһэ яһатан
Үнэржэн баяжахын, үри хүүгэдээ тэнжээн үргэхын золтойдо,
Үлзы буянда хүртэн, эрхэ сүлөөдэ дурлан ажаһуудаг юм даа!..

ЖАРА НАҢАНДАА БЭШЭҢЭН ШҮЛЭГ

Луг-луг лугшаһан
Һудаһа дүүрэн шуһан.
Түг-түг түшэгэнэһэн
Түбһэндэ инаг зүрхэн.
Ара хойномни һуунагтан,
Аржына олон дабаан.
Баясхаланта үнгөөр холонготон,
Бадарна жара наһан.
Буян хэшэг шэнги
Буряад театрай тайзан.
Сэбэр һэшхэл шэнги
Сэсэн бодолто асуудал:
«Ажал гээшэ жаргал», – гээд,
Амидаржа омогтой ябахадаа,
Үльгэр домогто дурлаһандал,
Урлаг, зохёолоо найруулхадаа,
Түрэл буряад хэлэндээ
Түшэг боложо дурдагдамаар
Уран бүтээл дэлгээ гүш,
Урма зориг бадаруулмаар?..

ҮЙНЭН ТҮЙСЭ

Үнгэ сагаан хуһанай
Үйһэн яагаа һайхан бэ? –
Уян зантай хүүхэнэй
Урин шарай мэтэл даа.

Хүсэл арюун үйһөөрөө
Хүнэй жаргал хурылнаб, –
Түгэс уран гараараа
Түйсэ болгон дархалнаб.

Энэ – ёһо заншални,
Энэ – хуби заяамни,
Энэ – эдлэл хэрэгсэлни,
Энэ – омог баярни.

Үйһөөр бүтээһэн түйсэээ
Үрмэ, айраг, тоһоороо
Үдэр бүри дүүргэжэ,
Үлзы хэшэг дэлгэе!..

ЭСЭГЫНГЭЭ ДУРАСХААЛДА

1

Хүрьһэтэ энэ дэлхэй дээрэ
Хүмүүн боложо мүндэлхэдэмни,
Амиды бурхание золгоһон мэтээр
Алаг зүрхэнһөө баярлаа һэн ха
Аша буянтайхан эсэгэмни,
Аза жаргални,
Ами наһамни!

2

Уни бутарма хурьган арһан соо
Улаа нарайхан хэбтэхэдэмни,
Үлгын дуу дуулан энхэржэ,
«Чингис» гәһэн нэрэ хайрлаа һэн даа
Аша буянтайхан эсэгэмни,
Аза жаргални,
Ами наһамни!

3

Унтажа һэрээд, энеэхэдэмни, баярлажа,
Уй-хай болоод, тэршэлхэдэмни, һаатуулжа,
Мээмэйгээ эрижэ бархирхадамни, мэгдэжэ,
Мээхэй уринаар эжыемни дуудадаг һэн ха
Аша буянтайхан эсэгэмни,
Аза жаргални,
Ами наһамни!

4

Хүйтэ абажа нэгэтэ халуурхадамни,
Хүл хөөрсэг табижа, мориной хурданда найдажа,
Эдэрмэг тосхондо һуудаг Баатарай эжыһээ

Эм залажа, тиихэдэ аргалаа һэн даа
Аша буянтайхан эсэгэмни,
Аза жаргални,
Ами наһамни!

5

Олбогор жаахан хурьга дахажа,
Ондого-сондого гэтэр мүлхижэ эхилээд,
Холые зорихоёо һэдэһэндэл, хүлдэ ороходомни,
Хөөршөөн гар дээрээ абажа, эрхэлүүлдэг һэн ха
Аша буянтайхан эсэгэмни,
Аза жаргални,
Ами наһамни!

6

Хоёр үйндөө үбэлэй жабарһаа айнгүй,
Хоёр дабхар үүдэн тээшэ һэтэ буляалдахадамни,
Хүбэнтэй дэгэлыемни эрхэлүүлэн үмдэхүүлжэ,
Хүдэһэн малгайемни шэбэгшэлдэг һэн даа
Аша буянтайхан эсэгэмни,
Аза жаргални,
Ами наһамни!

7

Һаарал азаргань сэргэдээ ходо уяатай байха, –
Һанаан хүсэлыемни гансата таагаад,
Морин дээрээ һуулгаад, хорой соогуураа
Монгол сэрэгшэ мэтээр дабхюулдаг һэн даа
Аша буянтайхан эсэгэмни,
Аза жаргални,
Ами наһамни!

8

1950 ондо табатай ябаалби,
Мори шаргаар Элхиин станци орооһондо ошоходоо,
Абаашаа һэн намайе даха соо һуулгаад, үбэл дунда, –
Абарга могой мэтэ ута поезд харуулжа, гайхуулаа һэн
Аша буянтайхан эсэгэмни,
Аза жаргални,
Ами наһамни!

9

Зуд шэнги гал халуун зунай нэгэ үдэр
Зүрхэёо эмшэлүүлхээе холые зорёо бэлэйл...
Дүшэн гурбатайдаа... залуугаар «түрэл урилаал» даа...
Долоотой хүбүүнтнай мүнөө – жаран долоотойл,
Аша буянтайхан эсэгэмни,
Аза жаргални,
Ами наһамни!

10

...Үрэ зүрхээе хүлгүүлэн, уяруулан байжа,
Үнгэтэ юртэмсэдэ амидарха заяа олгоһон эсэгынгээ
Үргэмжэтэ һайхан ашыень харюулмаар
Үшүүхэн энэ шүлэгни бадарһан зула мэтэ һанагдабал,
Арьяа-Баала,
Ум маани бадмай хум,
Ум маани бадмай хум!..

АЖАЛ ХЭЖЭ, ЖАРГААРАЙ!

Үнгэтэ юртэмсын
Үйлын үри элдэбынхээр
Хүнэй хубида
Хүрэжэ ерэдэг жаматай:
Нэгэ зариман
Нэрэдээ хүрэмөөр амидарна;
Нүгөө зариман
Нүгэлдөө хахааар зүдэрнэ.
Эдэ бүгэдэ,
Этигээрэй намдаа, хүбүүмни,
Уг изагуурай,
Ураг удамай набагшатай, –
Аба, эжынгээ
Аша буянда хүртэжэ,
Гэр бүлынгөө
Гэрэлтэ заншал бэхижүүлжэ,
«Ажал хэхэ –
Ама тоһодохо» гэдэгтэл,
Амжалта түгэс
Ажалда дурлан жаргамаар...

ХЭЖЭНГЭ ГОЛНИ

1

Мүнхэ байгаалитай
Мэхээртэһээ эхитэй
Хэшэг шэнги
Хэжэнгэ голни:

«Харанхы хүнийн
Сууряан соо
Харьялхань дуулдаа
Хэжэнгын гол», –

Гэһэн мүхэшэгүй
Гэрэлтэ дуугаараа,
Суртал шүтээнэй
Субарга бодхооһондол,

Арюухан нэрээ
Алдаршуулаа бэлэйл,-
Урасхал уһаяа
Урдахуулжал байдаг даа.

2

Хэтэдээ мүнхэхэн
Хэжэнгынгээ эхиндэ
Хүмүүн түрэн би –
Хүдэржэн ургаад,

Аршаанта уһанһаань
Амтархан ундалжа,
Аханараа дахаһаар,
Ажалда дүршэжэ,

Эрдэмхэн хургуулияа
Эршэдүүлэн дэбжүүлхээ,
Эсэгынгээ нэрые
Этигүүлэн баталхаяа

Зүн бэлигээ
Зүгнэжэ шэлээ нэм,
Зохёохы алас уруу
Зорижо гараа нэм...

ОДО ЗАЯАНАЙ ТОЛИ

«Буряад үнэн – Дүхэриг»-
Бүгэдэ арадай сонин,
Оюун сэдхэлэй дэмбэрэл,
Одо заяанай толи,-

Буряад хэлэнэй золтойдо
Буян, соёл дэлгэрүүлжэ,
Арад түмэнэй харилсаанда
Алтан холбоо тогтоожо,

Алас холын харгыда
Абарал мэтээр ханагдажа,
Хүгжэлтын ехэ манлайда
Хүшөө мэтээр толорно...

ХОРИ-БУРЯАДБИ

1

Алтан наран шэнги,
Мүнгэн һара шэнги
Мандалта Буряад орон –
Мүнхэ ногоон газар...
Хүдөө һайхан нютагта
Хүмүүни бэе олоолби,
Хоридой мэргэн элинсэгһээ
Хори-буряад омогтойлби;
Чингис хаанай угсаатанда
Нагасанарай тэнгэри заяаһан,
«Монголой нюуса тобшодо»
Мүхэшэгүй солоор дурдагдаһан
«Хун шубуун гарбалтай,
Хуһан модон сэргэтэй»
Хори-буряад алдар нэрэмни –
Хэмхэршэгүй хүн хүшөө...

2

Алтаргана шэнги,
Ая ганга шэнги
Арюухан Буряад орон –
Аза жаргалай гуламта...
Гай, баршад, аюулые
Гаталан дабаха һургаалтай
Этигэлэй хамба ламын
Эрдэнитэ бөөдэ шүтэжэ,
Хамаг амитанай туһада
Халуун эльгэ зүрхэнһөө
Маани, мэгзэм, тарнитай
Мүргэлэй зам үйлэдэдэг,

Дасан, дуган, субаргадаа
Даадхал, үргэл бүтээдэг
Хори-буряад хүр хүлдэмни –
Хиртэшэгүй оюун сэдхэл...

3

Аялгата дуун шэнги,
Алдарта Байгал шэнги
Энхэрэлтэй Буряад орон –
Энхэ тайбанай юртэмсэ...
Гал тахиха эрхээ
Галаб үеһөө мандуулһан
Аажам тэнюун байдалтай
Арад түмэнөө энхэржэ,
Үндэһэн ёһо заншалаа
Үнэншэмэ гоёор дэбжүүлжэ,
Үри бэе – хүүгэдээ
Үндэр соёлдо хүргэжэ,
Оршолонгой орёо хуулиие
Ойлгон амидарна гэхэдэ,
Хори-буряад уг изагуурни –
Хубилшагүй түүхэ домог!..

АЛТАРГАНА

Ами хүлдэ заяагша
Алтаргана арюухан,-
Эгэршэгүй солоороо
Энхэ найхан ургана.

Аза жаргал түхээгшэ
Алтаргана арюухан,-
Нугаршагүй шэнжээрээ
Нүлөө, зориг бадаруулна.

Ёһо заншал дэлгээгшэ
Алтаргана арюухан, –
Мүхэшгүй золоороо
Мүнхэ дуунда хүртэнэ.

Аба, эжын хэшэг шэнги
Ашатай юм даа алтаргана,
Хүмүүн үрийн сэдхэл шэнги
Хүндэтэй юм даа алтаргана!..

БУРЯАД ХЭЛЭМНИ

Бүмбэрсэг түбидэ
Буряад хэлэмни
Үгы боложо,
Үрхирхэгүйл хэзээш;

Залуу үетэнэй
Зам харгыда
Заяа үйлэнь
Залирхагүйл сохом;

Ажал хэрэгээ
Арьбан болгодог
Арад түмэнэй
Алтан харилсаан;

Үдэр, хүнишье,
Үбэл, зундаашье –
Ухаан бодолойм
Урма баяр лэ!

Мархаанзай дооромбын
«Бэлигэй толидол»
Мандажа халбархал, –
Бата найдамтай!..

НЭБХЕЭН УУЛА

Х. Намсараевай 125

жэлэйн дурасхаалда

Нэбхээн уула!
Нэмжэн сагаан оройтой
«Тогоон шулууниинь»
Толи мэтэ толоржо,
Мандаха наранай
Мянган сасаралта туяан соо
Мартагдашагүй мүнхэ
Манлай мэтэ тодоржо,
Дээдэ-Хэжэнгын
Дэлгэр баян юртэмсые
Хуба мэтэ
Хуша модоороо шэмэглэжэ,
Ариг сэбэр
Аглаг хүбшын хэшэг –
Адис мэтэ
Арса жодоогоор хангалтажа,
Урин налгай
Улад зоной амисхалые
Аршаан мэтэ
Арюун агаараар жаргуулжа,
Чингис хаанай
Шэнжэ түхэл мандуулһаар,
Үхибүүн багаһаам
Үлзытэй найханаар харагдадаг юм!

ЗҮҮДЭН

Үүр сайжа байна...
Үндэрэй оройгоор ялархан
Үзэсхэлэн шэнги толонхоонь
Үлгэн дэлхэй ягаарна.

Уран дууша шубуухай,
Урма баяр дэлгэгэндэл,
Ураг түрэл гарбалайм
Уяртарнь дуугаа дуулана.

Номгон даруу зантайхан
Ноён эрбээхэйнүүд тэндэ
Хоёр харахан нюдэнэй
Хужарлама хатар дэлгэнэ.

Дэлгэр ехэ огторгойн
Диваажан дээрэхи бурхадууд
Буянта хүзэг бэшэрэлээр
Бусаха заяаемни шиидхэнэ...

ХАНИ НҮХЭРТӨӨ

Үнэн сэхэ зантай,
Үндэр сэдхэлэй үргэмжэтэй
Хани нүхэрни –
Халуун зүрхэнэймни энхэрэл, –
Дэлгэр дэлюун
Дэрээ ниилүүлэн хамтараад,
Түбшэн даруу
Түбхинэн жаргажа нууналди.
Ажалдаа магтаалтай,
Анда нүхэдтөө хүндэтэй
Амараг шиниингээ
Амжалтаар ехэтэ баясажа,
Ажа байдалай
Эрээ-маряантай тэмсэжэ,
Үбшэ зоболонгүй,
Үлзы хэшэгтэй амидаржа,
Хүбүүн үрихэнээ
Хүн болгожо, хургажа,
Гэрлүүлхэ уялгатайлди, –
«Гансаһаа газар дүүрэхэл!..»

БАХАРХАМА ЖЭШЭЭ

Наһанай харгыда, –
Нарилан тобшолоо хаа, –
Номгон ябажа,
Ноён болоод,
Амжалта туйлажа,
Анхарал татаад,
Тулиһан хүнэй:
– Туһалыш! – гэхэдэ,
Халиргай хүнэй:
Харалсыш! – гэхэдэ,
Атагад гэжэ
Арсажа байнгүй,
Һаатад гэжэ
Һаналаа барингүй,
Зүгнэл хаба соогоо
Зүрюу зангыень
Заһажа сэхэлхэ
Заяандаа найдажа,
Хада шэнгээр
Халхабша болоо һаашни,
Тулга мэтээр
Туһа хүргөө һаашни,
Дүтэ, холыншые
Дүүмэр тэрэ хүн
Ухаатай ябадалыешни
Удхалан ойлгожо сэгнэхэл –
Баясхалан түгэлдэр
Бахархама жэшээ болгохол.

МҮНХЭ БАЙГААЛИ

Жэргэмэл шубуун дэгдэжэ эхилдэг –
Жэгүүртэ шэдиеэ баталхын түлөө.
Хүбшын ногоон харайсаа номгодхоодог –
Хүсэлэйнъ найхание мэдэхын түлөө.

Дэгдэһэн шубуун жэргэжэ эхилдэг –
Дэлхэйдэ нютагаа магтахын түлөө.
Хангайн ногоон гүйдэлөө аалидхадаг –
Ханхинуур хоолойень шагнахын түлөө.

Жэргэһэн шубуун элижэ эхилдэг –
Жэнхэни агаар соо амархын түлөө.
Уулын ногоон алхамаа үсөөрүүлдэг –
Үриеэ ая дуугаарнь тэдхэхын түлөө...

ЗАХЯА

Хуһан шэнги үндэр бээтэй хүбүүмни
Хүнэй зэргэ хүн боложо ябаналши.
Заяа бэлиг, омог дорюун абари заншни
Зандан залуу наһанай баялиг лэ.

Эхинһээ ном һударта дурлангүй,
Эрдэм, мэргэжэл олохонь бэрхэтэй.
Хүшэр хүндэшье һаань, зоригоо мүхэнгүй,
Хүсэл һанаагаа бэелүүлхэшни болтогой!

Этигэл түгэс дурдаха юумэн –
Эрдэнийн зүйл мэтээр һанагдаха
Эхэ, эсэгыншни түрэлхи хэлэн
Эрхэбэшэ сэдхэлдэш бадархал, найданаб.

Алишье сагта буряад хэлэмнай
Амин гол боложо заяагдаһан юм.
Соёл, болбосоролтой агуу үндэһэтэнэймнай
Сог баясхаланта замайнь үргэлжэлэл юм...

Үлзы хэшэгтэй амидарха хаһадаа
Үнгэтэ юртэмсье зүбөөр сэгнэжэ һураарай.
Үйлын үри бии. Алдуутай ябадал хээ һаа,
Үнэн сэдхэлээр тэрэнээ заһахые оролдоорой.

«Эбэр номоной элэхэдэ (арад зоной үгэ),
Эсэгэ минии һанагдана», – гэлсэдэг юм даа.
Энэ наһанайшни хүлээгдээгүй нэгэ үе сагта
Эсэгыншни захяа дурсагдажашье болохол даа.

ХУН ШУБУУТА НУУР

Альганай шэнээн нуур
Амиды шэнгээр үзэгдэнэ.
Харанхы, халхишьегүй, теэд
Хаанаһаа долгин эбхэрнэб?..

Нуурай сэбдэг уһан соо
Нюусаяа нээһэн мэтээр
Хуби заяандаа гомдоһон
Хун шубуун тамарна...

Харахадам, хани нүхэрынъ
Хажуудань үгыл, халагламаар...
Һара тэнгэридэ гансаардаад,
Һаруул туяагаа сасаһаар...

...Хун шубуута нуур –
Хатар нааданай талмай.
Арбан табанай һарашье
Аяглан хатарна хаяа?..

Санкт-Петербург, 2012 он

ХУН ШУБУУД

Хүхэ номин огторгойн
Хүртэшэгүй үндэртэ,
Сагаан хадаг хануулан,
Сарюун замаараа хушууржа,
Буян хэшэгэй хүлдэтэй
Буряад дайдаяа энхэржэ,
Халуун урда оронһоо
Хун шубууд бусана.

Ариг сэбэр агаартай
Аажам сүлөө газарта
Дандаа хөөрхэн, сагаахан,
Дальбараануудаа дэгжээдэг;
Алас холые гаталха
Агуу зоригтоо найдадаг
Хуби золоор арюухан
Хун шубууд хүндэтэй.

Нюдэ буляан ногоорһон
Нуга тохой шэлэжэ,
Тальян нуурай хүбөө дээр
Тайбан амгалан буухадань,
Хори-буряадай сэдхэлдэ
Хэтын домогтой шубууды
Хүнүүд шэнгээр угтах
Хүсэлни үлзы юм!..

ПУШКИНТАЙ УУЛЗАЛГА

1

Екатеринын сэсэрлиг уряалаад байна даа,
Ерээлби эндэ, ухаан бодолоо хүлгүүлжэ.
Алишье тээ набшаһан алтараад, һайхан даа,
Амгалан түни аажамхан намар оршоно.

Зүргэхэн шугам шэнгээр урдамни зурына, –
Зүн бэлигээрээ хүндэтэ айлшан шэнгиб.
Урма баярһаа зүрхэмни ехээр хүлгэнэ, –
Угтабал намай агууехэ Александр Пушкин!

Алас холо руу тодо хурсаар шэртэһэн мэтэ,
Амар мэндээрээ амжалта хүсэжэ үреэһэн мэтэ,
Мүнгөөр шэрээгдэмэ һандала дээрэ һууна тобтой,
Мүнхэ үеынгөө амидарал тухай шэбшэнэ түхэлтэй.

Алтан наранай туяа элшэдэл хурса
Абьяас бэлигтэй уран шүлэгтэнь шүтэһэндөө,
Уулзажа ушарһан золоо баталһан мэтэ,
Урдань ошожо, доро дохин хүгэдэнэб...

1964

2

Екатеринын сэсэрлиг һайхан гээшэнь зундаа!
(Ерээлби эндэ жара гараһан хаһадаа, үнэниинь.)
Алиш тээ, харахада, айлшад олон даа,
Ази түбиин, Европа, Африкын – яһатан бүриин.

Зүргэ харгымни урина намайе, залан сэхээр.
Зүрхэ сэдхэлни хүлгөөд абана, залуугайхидаал...
Угаа хүйтөөр гэхэ юм гү, али һанаа зобонгёор
Угтаба мүнөө Александр Пушкин... Юундэ?

Ушаргүй тээлмэрдэн байтараа, иигэжэ бодобоб:
Удха түгэлдэр буряад уран шүлэгэймнай хүгжэлтэ
Урдынхи мэтэ булаг шэнгээр орьёлжо дэлбэрнэгүй,
Урма баяр арад зондоо дэлгэнэгүй, энэ – үнэн...

Арсашагүй гэмээ мэдэрһэндээ сэдхэлни хүлгэжэ,
Агуухэ шүлэгшын харасаһаа далтирһандал боложо,
Уулзан ушарха хубитай байһандаа даган баясажа,
Урдань ошожо, хайра гуйһандал дохибоб дахинаа...

Пушкин хото, 2012 он

САГААН ҺАРЫН ШЭНЫН НЭГЭНДЭ

Бурхан шүтээндээ
Зула үргэжэ,
Санзай, хүжөөрөө
Сан табижа,
Сагаан һарынгаа
Шэнын нэгэндэ
Сиидэр Һамаяа
Ёһолнолби.

Малгай, дэгэлээ
Манлай болгожо,
Аба, эжыдээ
Хадаг барижа,
Сагаан һарынгаа
Шэнын нэгэндэ
Золтой нүхэдөө
Золгонолби.

Шэнэ жэлэйнгээ
Шэди олгожо,
Үлзы хэшэгээ
Үршөөн дэлгэһэн
Сагаан һарынгаа
Шэнын нэгэнээр
Арад түмэнөө
Амаршалналби.

Сагаан һарын
Шэнын нэгэн –
Һүлдэ заяан!
Сахюур мэтэ
Сагаан сэдхэл –
Дали жэгүүр!..

ХОРИ-БУРЯД УГСААТАН

Хори-буряад угсаатан
Хотохон Москва зорижо,
Гуйһан золдоо хүртөө гээ
Гурбан зуун жэлэй саада тээ.

Хори-буряад удхаяа
Хүтэлжэ ябаа Тураахин
Түрэ түүхын хэрэгэй
Түшэлгэнь болоод алдаршаа.

Хори-буряад зонойнгоо
Хотоймо жаргал мандуулаад,
Эрьен нөөргөө бусаагүй
Эрээхэн абжаа, хөөрхы даа.

... Амар тэнюун байдал,
Аза жаргал мандуулһан
Абай Пётр хаанай
Агуу зарлиг мүнхэ юм!

БАЙГАЛАЙ ЭРЬЕДЭ

Байгаа дэлхэйдээ суурхаһан
Байгал мүнхэхэн далаймни
Сэнхир уһаараа сүршэжэ,
Сээжэ бээымни арюудхаа.

Байбан долгёороо орьёлһон
Байгал мүнхэхэн далаймни
Торгон хадагтал хүхэржэ,
Толи гэрэлээр ялалзаа.

Байса хүбшэдөө нэнгэһэн
Байгал мүнхэхэн далаймни
Эртын наран соо ягааржа,
Эрдэнийн зүйлөөр гайхуулаа.

Байгал далаймни заяанһаа
Байгаали дэлхэйн хэшэг лэ;
Байгал далаймни, нүхэдүүд,
Буряад хүнэй шүтөөн лэ!..

АЛТАН ТҮРЭ

Аба, эжы... – таанарай
Ами наһан золтойхон, –
Таабай, төөдэй солоёо
Таатай гоёор үргөөлтэ.

Табин жэлэй байдалда
Тайбан бүлэ сарюухан, –
Аза жаргал хүртөөһэн
Алтан түрэ һайхан даа.

Аша, гушын гайхалда
Арюун сэдхэл наартайхан, –
Үреэл, дуугаар дэлгэрһэн
Үнэн хайрын һайндэр лэ!

СҮХЭРЭЛГЭ

Хүхы шубуунай донгодоходо,
Хүдөө талынгаа сэсэглэхэдэ,
Наймаанай харгыда гараһан
Найдамтай нүхэрни ханагдана.

Нур харбаанай эхилхэдэ,
Суур хүгжэмэй зэдэлхэдэ,
Сэдьхэлһээ хүйтэрөө хубимни
Сэнэггүй болоһон шэнгил даа.

Нарын туяагай гэрэлтэхэдэ,
Ханаа гунигай үерлэхэдэ,
Хүршэхэн хүбүүнэй нюдэдынъ
Хүхюухэн гээшэнь... тэсэшэгүй!..

ЗҮРХАЙ

Зориггүй хүндэ,
Золоо оложо,
Бэрхэшээл дабахань
Бэлэн бэшэ...

Үнэн сэдхэлээрээ
Үнгэтэ юртэмсын
Хара ханаае,
Хай даа, сагааруулхагүй...

Эхэ байгаалидаа
Энхэрэн дурлажа,
Зам харгыгаа
Залан сэхэлжэ,

Хэхэ юумэээ
Хэм соонь бүтээжэ,
Урдахияа хараад лэ,
Урмашан ябаһай даа...

МАНАЙ БУРЯАД ТЕАТР

Улас түрyнгөө халуун дэмжэлгээр
Урлаг, соёлоо дэгжээн мандуулдаг
Одо заяатай Буряад театрнай
Оюун сэдхэлэй түшэг хүлдэтэй.

Үйлын зүрилдөө шэнжэн шудалаад,
Үндэр хэмжээнэй зүжэг тоглодог
Абьяас бэлигтэй агуу зүжэгшэд
Аза жаргалтай, алдар солотой.

Улад зоной ухаан бодолдо
Урма зоригой баяр хэшээдэг
Эди-шэдитэй дүрэ бүтээлнүүд
Энхэ нарандал элшэ гэрэлтэй.

Үлзытэ найхан буряад хэлэнэйм
Үргэмжын эршэ хүгжөөн баталмаар
Эрдэмын театр – Буряад театрнай –
Эрдэнийн юһэн зүйлтэй сасуулмаар!..

ДУРА СЭДЬХЭЛ

Дуугайхан хуужа, ажалшьегүй болоод,
Дуураһан мэтэ амидаржа ябатарни,
Дура сэдхэл һалхиндал эршэдэжэ,
Доройтолгоһоо намайе татажа гаргаба.

Этигэлгүй харгыемни гансата усадхаад,
Эрэ зоригыемни гүйсэд бадаруулаа...
Ушаргүй ехэ жаргал дэлгээшье һаань,
Уйдажа голхорхо сагшье тохёолдоо.

Зүүн мэтэ хурсахан үгэнүүдээрээ
Зүрхыемни хаа-яа зобоон тамалхадань,
Үйлын үри гээшэнь энэ юм гү гэжэ
Үдэр, һүнигүй бодолдо абтанаб.

Заримдаа халуухан үгөөрөө найдуулжа,
Залитай энхэргы нюдөөрөө мэшэеэжэ,
Гунигыемни тараагаад, оюун сэдхэлдэ
Гэрэл туяа сасаруулдаг гоёор!..

Дура сэдхэлээрээ энхэ амидарнаб,
Дууһыень байдалаа мэдэлдэнь үгэнхэйб.
Һайниие зүгнэн ябахые оролдоноб,
Һайзгай зан эдлэхэ эрхэгүйб...

БУРЯАДАЙ ДЭЭДЭ ЁУРГУУЛИ

Хүнэй арюухан
Хүсэл һанаа сэгнэжэ,
Талаан бэлигыень
Таажа гоёор дэбжүүлдэг
Буряад уласайм
Дээдын һургуули –
Бодол ухаанай
Дэлгэр тулгуури!

Ами наһанда
Аза жаргал олгожо,
Найман хизаарта
Найдамтай зам заладаг
Буряад уласайм
Дээдын һургуули –
Бодол ухаанай
Дэлгэр тулгуури!

Арад түмэнэй
Алдар соло дуудажа,
Баяр, жаргалтай
Байдал тээшэ уряалдаг
Буряад уласайм
Дээдын һургуули –
Бодол ухаанай
Дэлгэр тулгуури!..

ГОМДОЛ

Хуһанай мүшэрые узуураарнь
Хухалжархёо хэншьёб үбэлдөө.
Мүнгэлиг үйһэн дээхэнүүрнь
Мухарина нулимса хабартаа.

Голхорһон хуһан, хөөрхыхэн,
Гомдожо аалихан уйланал...
Нажар ерээд, халуун наран соо
Намаа набшаһаниинь һалбархал...

«Үнэншэ сэдхэлээ гэршэлһэн
Үлзы хэшэгни – энэ», – гэжэ
Һэбшээхэн һалхинай сэнгүүдэ
Һэршэгэнэн, наадан зогсохол...

АЛТА, МҮНГЭНЭЙ ШУНАЛ

Хүмүүн бэеын
Хүсэл зориг –
Мүнгэн, мүнгэн, мүнгэн
Дэлхэй дээрэ
Дэлгүүр наймаа
Дэлгэн, дэлгэн, дэлгэн,
Уян зүрхэ,
Ухаан бодол
Үдэр, хүни хүлгүүлэг!

Абдар дүүрэн
Альбан хайра –
Алтан, алтан, алтан
Үнгэ шэмэг,
Үндэр зэргэ
Үршөөн, үршөөн, үршөөн,
Эрхэ бэшэ
Эрхим байдал
Элбэг түгэс үзүүлэг!

...Хүмүүн бэеын
Хүсэл зориг –
Мүнгэн, мүнгэн, мүнгэн,
Абдар дүүрэн
Альбан хайра –
Алтан, алтан, алтан
Нэрэ бузарлама
Нүгэлһөө холуур
Хэрэг үйлөөр дэлгэрэг!

ЧАНЗЫН АЯЛГА

Морин
 толгой
 дэнзэтэй,
Могойн
 архан
 шэнжэтэй,
Бэлиг
 золой
 шэдитэй
Буряад
 чанзын
 хүбшэргэй
Арад
 зоной
 сэдьхэлдэ
Аялга
 хүгжэм
 мандуулжа,
Шэхэнэй
 шэмэг
 боложо,
Сээжын
 зугаа
 дэлгэдэг!..

СЭДЬХЭЛ

Үхи хүүгэд гэхэдэ,
Үйлын үри бодогдоо.
Аша буян гэхэдэ,
Аба, эжы дурсагдаа.

Абьяас бэлиг гэхэдэ,
Анда нүхэд олон даа.
Олзын хэшэг гэхэдэ,
Оршо, гаршын тоосоон даа.

Үнэн, худал гэхэдэ,
Үлзы сэдхэл хүндэтэй.
Аюул, тодхор гэхэдэ,
Ами наһан хайратай.

Алас харгы гэхэдэ,
Ажал гээшэ жаргал юм.
Орон дэлхэй гэхэдэ,
Росси гүрэн найхан юм.

БАЯСХАЛАНТА ҮЙЛЭ

Морин хүлэгэй табгай шүүрэн
аласхан холо руу зориходо,
Монгол уласай Сэлэнгэ аймаг
нюдэндэ урган толотоно.
Анда Цогтжаргалай аялга дуунай
шэнхинэн гоёор зэдэлхэдэ,
Аха дүү найза найрагшад
урматай уулзалгаараа ханагдана.

Сэнхир хүхэ нарата тэнгэрийн
мандал доро мүнхэрхэн
Сэгнэшэгүй агуу дурасхалта хүшөөнүүдые
дурдан мүнөө дууланаб.
Бурхан шажанай эрдэм болбосорол,
номын убдис хайрлаһан
Буянта Амарбаясхалант хиидтэ хүрэжэ,
шүтэн мүргэхэндөө жаргалтайб.

Дархан уул, Хөтөл хотонуудта
даамгай зохидоор зошолжо,
Дандаа уран шүлэгөө уншаалби... –
хархагаашье, юрэ, мартаагүйб.
Һүн сагаан сэдхэлтэй арюухан
абгайнарай шарайе энхэржэ,
Һүлдэ мэтэ инаг харасаар
зүрхэнэй сохидол түргэдүүлээб.

Сэлэнгэ аймагай уужамхан дайдаар
талха таряан долгигожо,
Сэмүүн сагайнгаа амгалан тайбание
баталхан шэнгээр алтарна.
... Энээн мэтэ буряад, монгол
найрагшадай уран зохёол,
Эзэн Чингисэй солодо түшэглэн,
түүхэ болон дэлгэрнэ!..

ХЭЛБЭРИШЭГҮЙ БОЛБОСОРОЛОЙ ГУЛАМТА

*Хоца Намсараевай нэрэмжэтэ
Хэжэнгын дунда хургуулин 100
жэлэй ойн баярта*

Зүрхэ сэдхэл баясуулмаар
Зуун жэлдэ дэлбэрһэн хэшэг мэтэ
Хэжэнгымнай дунда хургуули –
Хэлбэришэгүй болбосоролой гуламта!
Хүниие ном бэшэгтэ хургаһан
Хүндэтэ багшанарайнь намтарнууд
Гэгээрэлэй солоор баянхан юумэл, –
Гэрэлтэ дурасхаалынь мүнхэ...
Онһон, таабарида дүрэтэй
Омог дорюухан шабинарынь –
Эрдэмтэншье бай, таряашаншье бай, –
Энхэ жаргалтай, суутай һэн.
Түрэл хургуулимнай мүнөө үедэ
Түшэг байна даа Буряадтаа, –
Эхэ хэлэнэйнгээ агуу хүгжэлтэдэ
Ехын ехэ харюусалгатайл:
Эрдэм һуралсалай хүшэрые
Интернедэй хүсөөр тодоруулна,
Угай бэшэгэй удхые
Улад зондоо тайлбарилна.
Хоёрдохи зуун жэлэй золтойдо
Холо алас уруу зоринхой
Хэжэнгымнай хургуулин хүр хүлдэ
Хэтэ заяандаа мандахань болтогой!..

АЛДАРТА ТАБИН ЖЭЛЭЙ ҺАЙНДЭРӨӨР!

*Хоца Намсараевай нэрэмжэтэ
Хэжэнгын дунда хургуулиие 1964 ондо
дүүргэһэн үетэн нүхэдтөө*

Ирагуу һайхан аялгата хүгжэм жэгүүртэн зэдэлжэ,
Илдамхан байна даа мүнөө дахин уулзаха заяамнай:
Тэбхэр табин жэлэй ойн баяр мүндэлжэ,
Тэхэрюулэн дурсан уярмаар залуу һанан һанагдалай.

Нюуса бэшэл – хоридохи зуунай жараад онуудта
Нютаг бүриин зураг шэнги сэбэрхэн хүбүүд, басагад
Хэжэнгынгээ дунда хургуулиин агуу багшанарта заалгажа,
Хэмгүй оролдосотой һайнаар һуража ябаһамнай үнэн юм.

Удын наранай элшэ мэтэ гал халуун зүрхэтэй
Үеын нүхэд – долоон дорюун хүбүүд класс соохоноо
Үльгэрэй баатанууд шэнгеэр жэрыжэ зогсоод, ухамай,
Үглөө бүри угтадаг байгаалди, басагад, таанадаа.

Эрдэм номдоо, аялга дуундаа адли тэгшэ бэрхэнүүд,
Эелдэр зулгыхан, арюухан арбан найман басагаднай
Урихан дуугаа булжамууртал гоёор хангюурдан дуулахадаа,
Урмашуулдаг һэнтэ маанадаа, хүбүүдээ, һанана гүт?

Залуугай охин дунда зориг ехэтэйхэн ябахадаа,
Зуу гаран модоной зайда Байгал далайнгаа эрьеэр,
Тайгын эзэн – бар хүсэтэй баабгайһаашье айнгүй,
Туристын гуримаар аяншалга хээ һэмди, мартагдаагүй.

Һүүл дараа гэгээрэлэй тэмдэг – аттестат гартаа абахада,
Һүр жабхалантай, хүхюутэй шампанскын буудалга нээржэ,

Ажабайдалай дардам, захагүй үргэн харгын уряалтайда
Амжалта түгэс хүн бүхэмнай дээдэ һургуули дүүргээлди даа.

Эб найрамдалта СССР гүрэндөө аша туһатай
Элдэ мэргэжэл шэлэжэ, мүнгэ түлэнгүй һуража,
Ажал хэжэ, жаргажа, нэрэ зэргэдэшые хүртөөбди...
Ай даа, халаг, хайран нүхэдөө залуугаар алдаабди...

Жара хүрэжэ, наһанайнгаа амаралтада гараашые хаа,
Жаяг заршамтай эхэ, эсэгынгээ нангин заабаряар
Аша, зээнэрээ шадал зэргэ соохоноо харалсажа,
Аза жаргалаа хүсэд дүүрэн эдлэнэлди мүнөө.

Алдарта табин жэлэй һайндэрөөр, үетэн нүхэдни!
Амгалан тайбан, хүндэмүүшэ урин баярай оршондо
Үнэн зүрхэнһөө бэе бэеэ һайн һайханаар амаршалжа,
Үндэр сагаан сэдхэлтэй, буян хэшэгтэй найрлаял!..

ОЛЗЫН ХЭРЭГ ЭРХИЛЭГШЫН ҮГЭ

«Эб хамтын журамтай
амгалан байдалай халабашье,
Эдихэ хоол, үмдэхэ хубсахан
хэрэгтэй», – гэжэ гэмэрһээр,
Өөдэ нара хараһаншуу
мүнгэнэй хорхойдо мэрэгдэжэ,
Өөнтэг һаналдаа тулгардан,
сүхэрөө бэлэйб түрүүшээр.
Хүшэрхэн ерээд онуудта
ажалгүй болоод нуухадаа,
Хүнһөө мүнгэ зээлеэр
уриһалан абажа, тэрээхэнээл
Арьбажуулха байна гээд,
дэлгүүр дээрэ зогсоходоо,
Арба, хорин түхэригтэйхэн
бусадаг һэм гэртэхэнээ.
Хашаг шэнги аһалдаһан
үриһөө халахаяа оролдожо,
Халуун зуншые байг,
хүйтэн үбэлшые байг, хамаагүй, –
Бутын шоргоолжондол олон
зоной дундуур оролсожо,
Буян, нүгэлөө мартаад,
мүнгэ «сохижо» нураалби.
Зоболон амсажа үзэнгүй,
зол эдлэдэггүй гэдэг үнэн!
Зориг ухаанаймни һүлдэ –
«Тоёото» машина жолоодожо,
Тооһотой дардам харгыгаар
наймаанай «шэди» гүнзэгырүүлжэ,

Томоотой зан эдлэхэн
 бизнесмен соло олоо нэм.
Гэбэшье, ехэ мүнгэнэй
 амта танихада урматайсье наань,
Гэнэ оһолтой хашаланинь
 баһал гайгүй ехэ ааб даа:
Коттедж барюулжа ороод,
 тэрээнээ эдлэхэ гээшэтнай
Хони, хурьга харууһалһанһаа
 долоон доро харюусалгатайл.
Ушар удхыень хэлээ һаа,
 олоһон олзо зөөрихэнөө
Ухаан жолоогүй нягталхаш,
 үргэхэ нойроо алдаад.
Хүсэл заяан соохоноо
 һанаһандаа хүрэхэб гэхэдээ,
Хүрэнгэ зөөриин барлаг
 болошоолби, яахаб теэд?

Хара ухаагаа гүйлгэжэ,
 хара хүлһээ адхажэ,
Хада ууладал үндэр
 газар тэгшэлэн урбуулжа,
Барилгашадые хүлһэлжэ бүтээһэн
 хэрэм шэнги гэрни
Бата найдамтай байһай даа, –
 үри хүүгэдтэм үлэхэл!
Өөрынгөө оролдолгын ашаар
 мүнгэтэй, шадалтай болоһондоо,
Өөнтэг бодолтоёо хахасажа,
 һанаан тэгшэ ябаһандаа,
Байра байдалаа түбхинүүлжэ,
 хүл дээрээ гараһандаа,

Бардам зан гарганагүйб
гэжэ этигэн найдаһандаа,
Али олон хүнүүдэй
хандаһан гуйлтада харюусажа,
Аша буян дэлгэһэндэл,
туһа хүргэжэ байхадамни,
Зариманай атаа жүтөөн,
хоро һаналынь ехэдэжэ,
Зарга шэнги харатайгаар
ара нюрганһаам үнсэгдэнэ.

Гүлмэр бэшэб, ойлгоноб,
туһа хүргэһэн зандаалби!
Гүрэн түрын үндэрһөө
дэлгүүрэй харилсаа тогтооходо,
Үсөөн тоото баяшуул,
үй түмэн үгытэйшүүл тодороо, –
Үйлын үри эдлэхэ
гээшэнь иимэ хойшолонтой...
Һара, үдэрэй илгаагүй
үнэн зүрхэнһөө ажаллажа,
Һан газарай шалгалтада
ортодог дансаяа нарилжа,
Оршо, гаршын хэмжээгээр
холо, дүтүүр харилсажа,
Олон зүйлөөр холбоотой
мүнгэнэй тоосоо бүридхэжэ,
Даншье хүзэггүй бэшэлби, –
аба, эжынгээ үрээлээр
Дасан дугандаа мүргэжэ,
абарал хайрадань этигээд,
Арад зонойнгоо туһада
субарга бүтээжэ бодхооходоо,
Аза жаргалда хүртэһэндэл,
зүрхэ сэдхэлни амараал даа!

ОРШОН ҮЕ САГ

1

Далбагата онгосо мэтэ
Далай ехэ Зүблэлтэ гүрэн
Далан жэл соо тогтожо,
Дээдын суглаа зарлахаар,
Заршам хуулияа хубилгахаар,
Засаг түрээ алдахаар,
Сууха мэтээр агшажа,
Сууряа татан замхаршоо.

2

Орондонь арадшалхан засагтай,
Одо заяата президенттэй,
Омог дорюун парламенттэй,
Олигарх – үсөөн баяшуултай,
Олон тоото үгтэйшүүлтэй,
Ордоһото дайн дажартай,
Олзын мүнгэн түшэгтэй
Орос гүрэн тодороо.

3

Манай Буряад орон
Мандалта сагай эрьехэдэ,
Сог залитай Хуралаар
Соёмбото туг мандуулжа,
Засагтаа буряад толгойлогшые
Залажа һуулгаха эрхэгүй –
Албата ёһоёо гэршэлээ гү, –
Аали номгон болошоо.

4

Аймаг, тосхонууд гэхэдэ,
Амидархы арга боломжоёо,
Хүтэлбэрилхы журам захиргаагаа,
Хүгжэхы оршо, гаршаяа,
Хүмүүжүүлхы хургуули, соёлоо
Хүнэйл нэшхэлээр шиидхэжэ,
Үмсын эрхэдээ дадажа,
Үйлэ ябадалаа эрхилнэ.

5

...Одото тэнгэридэл хизааргүй
Оршон үе сагай гэршэ –
Үнгэтэ манай байдал
Үндэнэн хууляараа хубилжа,
Арад зоной сэдхэлдэ
Алтан нараар толоржо,
Ажал, зориг мандуулһан
Амидарал ерэхэл заатагүй!

ГУРБАН ҮДЭРЭЙ ЖАРГАЛ (Замай тэмдэглэл)

1

Домогто үе саг –
Хоёр мянга дүрбэн он.
Долоодугаар нара –
Хонгор найхан зун.
Хилэ дээрэхи хэрэм шэнги тамуужан дабажа,
Хитад ороной Шэнэхээн ошохо зорилготой
Айлшаар бууһан зүжэгшэдые угтан абажа,
Аян замдань эршэ хүсэ нэмээһэн,
Нарата тэнгэри тулама ордонгуудые бодхооһон,
Наймаанай хубида зүгын үүр мэтээр ханагдаһан,
«Манай, танай» гэлтэгүй, бүгэдые багтааһан
Манжуур хото ойро харагдабал. Амархан!
Манай хоножо гарахын газар хэлсээтэй –
«Турист» гэхэн уряанги зочид буудал...
Маша найхан, сэбэрхэн үрөөнүүд бэлдээтэй –
Телевизор, бильярд, бээс сэлмээхэ сүршүүр...

* * *

Эвээн-Хушуунай Нантуун тээшэ
Элдин зам харгы зурыба;
Үндэр тооното һэеы гэр мэтэ
Үнгэтэ юртэмсэ үзэгдэбэ:
Торгон шэнги сэсэг, ногоотой хүдөө тала,
Тобир тарган табан хушуун мал,
Урданай шабар, мүнөөнэй туйпуу фанзанууд,
Улаан тугтай асфальт шэрэдэг машинанууд,
Зутар бэрхэ харгын ажалшад, сагдаанар
Зуурандамнай дайралдажа, хонирхол татана.

* * *

Хүлэн-Буйрай түб –
Хайлаар хото, зүб...
Уһа мүрэнэй
Урасхал мэтэ
Үй түмэн
Улад зонтой
Үргэн, нэлэнхы,
Ута гудамжануудаарнь
Ошохо газараа
Ойртуулжа ябахада,
Хашан мориншуу
«Кавзик» автобусыемнай
Хариин гэхэншүү
Хашахаһаа наагуур,
Үльгэрэй олон
Үймэжэ хүлгэхэн
Адуун шэнги
Автобусууд хүндэлдэнэ,
Зэрлиг талын
Зээрэн шэнги
Хүнгэн машинанууд
Хөөрсэгэнэн жэрэлзэнэ.
– Светофорынь алин бэ? –
Сергей жолоошомнай
Мэгдэн тухашарна,
Тэбдэн уйгарлана.
Хараһаар байтар,
Хаанаһаашьеб гэнтэ
Велосипедтэй хүнүүд
Бии болоод,
Зоргон соогоо
Зогшообо урдамнай
Эзэн янзаар.
– Эй, харгыһаа зайлыт!..

* * *

Аглаг сэлгээн сэбэр агаартай,
Ажана түбшэн ажамидаралтай
Налгай даруухан Нантуун хото
Намжаа дэлгэр газар байна.

Үлзы хэшэгэй угалза хэлбэрितэй
Үзэсхэлэн-музей һонирхон үзэхэдэ,
Үндэһэ яһатанай түүхын зүйлнүүд
Үндэр сэдхэл хүртөөн байна.

Хажуудамни мэтэ гоёор харагдаһан
Хайлаар хотын уряалан байхада,
Соёл, урлагай дунда һургуулида
Сог залитай уулзалгын болоходо,

Буряад дэгэл, малгайтай, зүүдхэлтэй,
Буряад сэдхэлтэй Согтын Должон
Уусын дуунууды уяран дуулажа,
Урма зоригиемнай гүйсэд бадаруулба.

Дуурь, бүжгийн театрай дуушад
Дундаршагүй булаг мэтэ эршэтэйгээр
Һунгамал хүгжэмтэ дуу ханхинуулжа,
Һүр жабхалангай жэгүүр дэлгэбэ.

* * *

Анхарагты!.. Намдуухан Нантуун хотодо,
Алтан дэлхэй мэтэ уужам ордон соо,
Буряад драмын эрдэмтэ театраймнай
«Баяжаашье һаа, бархирдаг» гэхэн зүжэг

Угтамжын найхан үгэнүүдээр жэгнэгдэн,
Урма баярай оршондо табигдажа,
Үлзы буянай хэшэг дэлгэхэндэл,
Улад зоной ханаа сэдхэл жаргуулаа.

Эрдэнийн зүйл мэтэ хүндэтэй
Энэ гайхамшаг зүжэг наадамнай
Эгэршэгүй мүнхэ хүлдэ заяатай
Эб найрамдал найханаар мандуулаа.

3

Хамаг үйлэ ябадалаймнай
дэнзэ –
Хараата хүсэлөө
нангин болгожо,
Гурбадахи үдэрэй туршада,
этигэгты,
Гурим соохононь
бээлүүлхэ гэжэ
Шэнэхээн нютаг
тээшэ зориходоо,
Шэмэг үндэр
Хинганда хүгэдэн,
Ураг түрэл буряадуудтаа
одоошые хүрэжэ,
Уг гарбалаа,
ёһо заншалаа,
буряад сэдхэлээ
Байгаа зүрхэнһөө
дурдан сэгнэжэ:
«Батажаг лэ манай
харилсаан!» –
гэлсэжэ,
Хани халуухан
зүрхэ сэдхэлээ
Хамтын тоглолтоор
жаргуулаа бэлэйбди!..

2. ЗОЛ ЗАЯА

*Үнгын сэсэгтэй, ой модотой
Үлгы нютагай агаарын арюухан.
Адуу малтай, тоһо үнжэгэтэй
Арад түмэнэй амидарал тэнюухэн.*

ХӨӨРХЭ НЮТАГНИ

Дэлхэй түбиин шэмэг,
Дээдэ-Хэжэнгын эхин, –
Эхэ нютаг Хөөрхэ,
Эльгэ зүрхэмни шамдаа.

Энэ найхан дайда
Эртын нарандал арюун:
Номин хүхэ агаар,
Ногоон тайгата хизаар.

Хужар сагаан нуурни –
Хүндэ туһатай аршаан.
Одото Улаан-Хадамни –
Обоо тахилтай шүтээн.

Ажалша зон – бүхэриг,
Ажабайдалынъ – энхэ,
Хүнэй наһан – богони,
Хөөрхэ нютагни – мүнхэ!..

ЖЭЛЭЙ ДҮРБЭН УЛАРИЛ

1

Хүүхэн хабар айлшалаад,
Хүдөө тала халюураа.
Тэмээн-Уула үндэрлөөд,
Тэрэнгээрээ ягаараа.

2

Хатан нажар баярхаад,
Халуун нара заяагаа.
Хээрын сэсэг долгилоод,
Хибэс шэнгээр нэмжыгээ.

3

Алтан намар ольбонтоод,
Алим жэмэс эдеэшээ.
Арьбан таряан хуряагдаад,
Амин хэшэг элбэгжээ.

4

Шэрүүн үбэл жабарлаад,
Шэнэ жэлээ бэлэглээ.
Саһан дэлхэй сайбалзаад,
Сагаан сэдхэл һануулаа.

ЭХЭ НЮТАГ

Удамта түрэл арад зоноороо
Уулзажа ушархын харгы залахан
Сэсэрлиг шэнги Хөөрхэ нютагни
Сэнхирлэн харагдаад, гоё гээшэнь-ээ!

Аяа! Эрдэнитэ бэе
Амилуулжа хайрлахан
Эхэ нютаг Хөөрхэмни
Эльгэ зүрхэ жаргуулна...

Үлгэнхэн дэлхэйн наран бэлэгтэй
Үхибүүн наһанайм үлгы болоһон
Амгалан тэнюун Хөөрхэ нютагни
Ажалда дурлуулжа, хүн болгоо бэлэй.

Аяа! Эрдэнитэ бэе
Амилуулжа хайрлахан
Эхэ нютаг Хөөрхэмни
Эльгэ зүрхэ жаргуулна...

Үнэхөөр баян тала дайдаараа
Үй түмэн адуу малаа үдхэхэн
Азатай, золтой Хөөрхэ нютагни
Ашата үбгэдэй бууса газар юм.

Аяа! Эрдэнитэ бэе
Амилуулжа хайрлахан
Эхэ нютаг Хөөрхэмни
Эльгэ зүрхэ жаргуулна...

ДЖАРУН ХАШАРАЙ СУБАРГА – 1

Үлгы Буряд орондом
Үлзы хотог заяаһан
Джарун Хашарай субарга
Жиндаг һүлдым мандуулна.

Адис, аршаан, далгатай
Арюун байдал бүтээжэ,
Арбан сагаан буянай
Арьбан хэшэг дэлгээнэ.

Бурхан багшын һургаалтай
Буряд зоной сэдхэлдэ
Мааниин зургаан үзэгэй
Мэргэн эрдэм хүртөөнэ.

Хэбэд номхон Хэжэнгым
Хэтын жаргал түхээгшэ
Мүнхэ сагай шүтээн лэ
Джарун Хашарай субарга!..

ДЖАРУН ХАШАРАЙ СУБАРГА – 2

Дүрбэн зүг,
Найман хизаарта
Хараагаа табиһан
Хутагта гэгээн нюдэн.

Арюун номын нютагтаа
Арсын үнэр хангалтуулан,
Сэдьхэлэй заһал залаха
Һүзэг бэшэрэлэй тахил.

Нигүүлэсхы жама ёһо
Нарин нягтаар бүтээжэ,
Гарза, зоболон, бэрхэшээлые
Гаталан дабаха ухаан.

Түрэ засагтаа түшэжэ,
Түмэн олоной хилэнсье
Зайсуулан бисалгаха убдистай
Зам харгын үйлэ...

УТЫН ХАБАРАЙ БАЯР

1

Дулаахан үдэрнүүд ерэжэ байнал даа
утын хабараар,
Дуулимхан таладаа сэсэгүүд халбараа
угаа түргэнөөр;
Багахан хүүгэдүүд обооржо суглараад,
хүлгүү шууяатай, –
Баһашье гоёл даа амгалан байдалтай
хүдөө нютагнай.

Жэргэмэл шубуудай
Жэргэжэ эхилхэдэ,
Сэдьхэлни амарна.
Унага, хурьгадай
Урилдан гүйлдэхэдэ,
Зүрхэмни уярна.

2

Жабхаланта хайндэрнүүд хүрэжэ ерэбэл даа
золтой хабараар:
Заншалта болоһон «Майн Нэгэн» ажалда
гоёор уряалаа;
Агуухэ Илалтын хүрөөтэ жагсаалһаа
зүрхэн доһолонхой, –
Алдарта орондоо түшэглэн хүтжэнэл
хүдөө нютагнай.

Ордентой, медальтай
Омгорхомоор үбгэдүүд
Үсөөрөөл, хөөрхынүүд...

Аягтай, хүхюутэй
Ашанар, зээнсэрынь
Тэдэнээ хүтэлэнхэй...

3

Намжаахан хүнинүүд аятай байнал даа
налгай хабараар;
Нарьяжа хүхилдөө басагад, хүбүүдүүд
талын уудамаар;
Хоёрхон нэгээрээ инаглан тэбэрилдээд,
зүндөө жаргалтай, –
Хододоо арюухан агаартай юумэл даа
хүдөө нютагнай.

Үнэнхэн дуранай
Үршөөлдэ хүртэнхэйл даа
Үелхы хүүгэднай.
Компьютер нааданай
Хорото хабарһаа
Холодоошонь болоо!..

НЭБХЕЭН УУЛАЯА МАГТАНАБ

Мүнгэн тоборуулга шэнги
Мүндэгэр сагаан оройтой
Сүмбэр уула шэнги
Шүтөөн ехэ Нэбхеемни
Нара, нарандал толоржо,
Нанаа сэдхэлдэмни урихан.

Хөөрхэ нютагайм золтойдо
Холоһоо сэнхирлэн харагдахадаа,
Нүзэг бэшэрэлэй арюунда
Нүмэ хиидтэл нанагдахадаа,
Энхэрэл хайрын шэдитэй
Энхэ тайбанай нүлдэ юм.

Дээдэ-Хэжэнгын дэбисхэрые
Дэрлэн гоёор нэмжынэ,
Оюун бодолтой арадаймни
Обоо мүргэл бүтээнэ, –
Арса хүжынгөө хангалаар
Аза жаргал хүртээнэ.

Налхи, бороодо хумираагүй
Найхан шэнжынэ магтамаар:
Хүнэй хүлөө табяагүй
Хүнды жалга, хүбшөөр
Уна гол, ан гүрөөл,
Үрэ жэмэсынэ элбэг лээ!..

УЯНГА

Инагни, шамдаа дурлажа,
Илдам зан эдлэхэдээ,
Ондоо нюдөөр дэлхэйгээ
Обёордог болошоолби, нээрээ!

Хүхэржэ гоёор харагдадаг
Хүдөө нютагта үдэнхэнби.
Мори унажа гүйлгэдэг
Мундуу хүбүүдэй нэгэнби.

Хамаагүй, сэхээ мэдэрhүү,
Хадын ямаандал солгёотоод,
Арадаа буу үргэлэнхэй,
Агнуури хэжэ ябаһан аад,

Буян хэшэгтэ хүртэнхэндэл,
Бүри һаянай, ойлгоходом,
Булаг мэтэ арюуханаар
Бурьялна сэдхэлни уянгаар.

Хүйтэн үбэлэй ходоржо,
Хүдөө дайдын ногоорходо,
Сэнгүүхэн ёохорой дүхэригтэл
Сэсэгүүдэй угалзатан найгалзахада,

Эльбэмээр зөөлэхэн һэбшээ
Ирагуу хүгжэмдэл сэгнэжэ,
Байгаалиин хэшэг – булжамуурые
Бэлигмаа Ринчиноватай¹ сасуулжа,

¹ Оперно дуушан

Хоолойн найхание туршаха
Хүсэл, зоригто абтанаб, –
Түшэг мэтэ үргэмжэтэй
«Түрүүшын дураяа» хангюурданаб.

Нюусаяа гэнтэ мэдэрһэн
Номгон даруу хүбүүндэ
Ирагуу сэдхэл бэлэглэһэн
Инаг дуран найхан лэ!..

ГУРБАН ШЭНЖЭ

1

Эхэ Буряадайнгаа байгаалие
Энхэрэн, дурлан амидархада,
Хабар, зун,
Намар, үбэл
Хурьһэтэ дэлхэйдэл эрьежэ,
Хүнэй хүсэл хангана:
Бороотой даа,
Саһатай даа.

2

Арадшалһан түрэ засагай
Амаржаха эрхэ олгоходо,
Соёл, гэгээрэл,
Соёрхол, нигүүлэсхэл
Хүсэ абан мандажа,
Хүнэй сэдхэл баясуулна:
Бурхантай даа,
Буянтай даа.

3

Аажамхан газар дайдадаа
Адуу малаа үдхэхэдэ,
Һүн, тараг,
Үрмэн, зөөхэй
Хэтын булагтал дэлбэржэ,
Хүнэй жаргал батална:
Хэшэгтэй даа,
Хубитай даа!..

ТАРЯАН

Үмсэхэн байдалдаа тулгарданхай
Үнэнтэ эрхээ мэдэржэ,
Хамхуулда дарагдаһан газартаа
Хүрэнгын орооһоёо тариял, –
Агаар, уһандал адли
Амин хоол хэшэгнайл!

Тариһан орооһон мэнэ
Тайбанхан золоор ургажэ,
Наран, бороо, һалхин дор
Найдамтайханаар эдеэшэхэл, –
Хүсэл, заяан мэтээр
Хүндэлэн угтахэ зүйлнайл!

Алтаран таряан долгилходоо,
Аза жаргал дэлгэрүүлжэ,
Залаата хоолосоороо дохиходоо,
Заншалта «уряалда» хүртэхэл:
«Баянхан таряа талхаяа
Бахархан байжа хуряе!...»

ХУЖАРТА НУУРНИ

Һүн сагаан
 тогоон мэтэ
 Хужарта нуурни –
Һүр һүлдэтэ
 туг мэтэ
 одо заяамни, –
Эмтэй-домтой
 хужар мүнгэн
 уһаниинь салгидан,
Эжымни зандан
 эрхи мэтээр
 эбхэржэ долгион,
Энгэр сээжыемни
 эльбэһэн шэнгээр
 жаргуулан сэнгүүлнэ...
Һүр һүлдэтэ
 туг мэтэ
 одо заяамни –
Һүн сагаан
 тогоон мэтэ
 Хужарта нуурни!

ЗҮН БЭЛИГ

Бууралхан баабайдаа мүргэхэёо,
Хужарта нууртаа умбахаяа
Тоонтохон Хөөрхэдөө ерээлби,
Түшэглэн амидарха буусадаа.

Арюухан сэсэгэй хангалаар,
Арсахан жодоогой үнэрөөр
Анхилаад һэбшээлһэн агаарынь
Амисхал бээдэ эм шэнгил.

Эсэгын бэрхэхэн хүбүүдынъ,
Эхын тангилхан басагадынъ
Угайнгаа бэлигэй үргэмжөөр
Урматай, хүхюутэй ябадаг даа.

Хөөрхэмнай, сэлгээхэн дайдамнай,
Хотоймо баянхан нютагнайл, –
Жаахандаа, үхибүүн наһандаа,
Жаргажа үндыһэн заяамнай!..

АША ХҮБҮҮНЭЙ ДУУН

Угай бэшэгтэй үбгэн абамни –
Ухаан бодолтой түшэг хүлдэмни, –
Хангай нютагтаа хүлээн угтажа,
Хара ажалай амта танюулаа.

Үнэн үгэтэй
Үбгэн абамни,
Аша хүбүүнтнай
Амар мэндээ
Асараалби тандаа!

Буйн хэшэгтэй хүгшэн эжымни –
Буряд сэдхэлтэй хуби заяамни, –
Үрмэ, зөөхэйгөө дэлгээн хүндэлжэ,
Ёһо заншалай удха ойлгуулаа.

Хүхюу зугаатай
Хүгшэн эжымни,
Аша хүбүүнтнай
Аялга дуугаа
Зорюулаалби тандаа!

Мэргэн хургаалтай хоёр хүгшэдни –
Мааниин убдистай шүтээн бурхадни, –
Аша хүбүүгээ өөгшөөн энхэржэ,
Абьяас зоригой үрээл айладхаа.

Үбгэн абамни,
Хүгшэн эжымни,
Ута наһатай,
Удаан жаргалтай
Һуухатнай болтогой!..

ХЭЖЭНГЭ

Хүхэ тэнгэрийн мандал дор
Хүжын үнэрөөр анхилхан
Джарун Хашарай субаргатай,
Дасан, дугантай Хэжэнгэ.

Адли нэрэтэй голойнгоо
Арюун уһанһаань ундалһан
Буряад, ород арад зоной
Бууса тоонтонь лэ Хэжэнгэ.

Атар ногоотой таладаа
Адуу малаа үдхэхэн
Сагаан эдеэн хэшэгтэй
Сарюун мандалта Хэжэнгэ.

Угай бэшэгэй хүлдэтэй
Удам холбоогоо баталһан
Оюун сэдхэлтэй, соёлтой
Одо заяата Хэжэнгэ.

Эльгэ зүрхэндэ урихан
Энхэ амгалан нютаг лэ, –
Аза жаргалаар дэлгэрхэн
Аба, эжымнай гуламтал!..

БОДОЛОЙМ АЛТАН ХАРААСГАЙ

Бодолойм алтан хараасгай
Боори дээхэнүүр ниидэжэ,
Байгаали дайдын найханиие
Баясан мүнөө хараба;

Одо заяанһаа үршөөлтэй
Оюун бэлигтэ хүртэжэ,
Талын дууша шубуудтай
Танилсан зохидоор нүхэсэбэ;

Дабагдашагүй үндэртэ хүргэхэ
Дали жэгүүрээ дэлижэ,
Тэршээ зүрюу халхинтай
Тэмсэжэ оробо... Хүшэр!..

...Зүдэржэ, тулижа, тулгардабашье,
Зүн бэлигээ төөрюулэнгүй,
Бодолойм алтан хараасгай,
Боди сэдхэлдэ найдаарай;

Даргай сэсэгтэл шэдитэй
Далай ехэ дэлхэй дээр
Дахяад замда гарахадаа,
Дархан соло дуудаарай!..

ОЙ МОДОН

1

Ой модон – хэшэг,
Амидаралай түшэг,
Ой модон – баян,
Агуу барилгын эхин,
Ой модон – заяа,
Арюун сэбэр агаар.

2

...Эльгэн сагаан хуһанууд
Энхэ сагай шэнжэтэй, –
Наруули газарай сэнгэлигтэ
Набша намаагаа дэлгэжэ,
Дүхэриглэн ёохорлоһон хүүхэдтэл
Дура сэдхэл буяана.

3

Наһандаа хүхэрэн ургана
Нарһад – сарюун модонууд!
Гандашагүй хүдэр үндэһеэ
Газарай гүнзэгы руу зорюулжа,
Уг гарбал залгадаг
Үбгэд мэтээр үзэгдэнэ.

4

Шэнэһэн, шэнэһэн шэдитэй,
Шэбшэжэ ябанаб сэдхэлдээ:
Шэлбүүһэ мүшэрөөр зөөлэншые хаа,
Шэртэһэн бүхэриг бээтэйл, –
Шэн зоригоор хатуухан
Шэлдэг хүбүүдые һануулна.

5

Хүбшэ хадын шэмэг –
Хуша модон ногооржо,
Намар гэдэг эдеэтэй,
Найхан хонгор бэлэгтэй, –
Наран мэтэ нагсанартал
Найдамтай гоёор харагдана.

6

Ульянгирай набшаһад шарлаад,
Улаан тугтал намилзажа,
Даллаһан мэтэ найгана.
Буртаг шэрэнги, һөөгүүд,
Буян хээгүйш гэнэндэл,
Даамайхан хүл тушана.

7

Гэтэр, орон нютагаа
Гэмнэжэ, хардажа байһандал,
Мүнгэндэ шунаһан хүнүүд
Мүр улаяа алдажа,
Ой модоёо хюданал, –
Олон жэлэй хохидол...

АЛТАН ТООНТО – ХЭЖЭНГЭМНИ

Эжы, абынгаа заяагаар
Эндэ түрэжэ үндыгөөб.
Эмниг хүлэгэй хурдые
Эдир багадаа үзөөлби .

Тала дайдынгаа найханһаа
Талаан бэлигни нэргээ юм.
Нэгээ орохо бодолые
Нэбхээн ууламни зүгнөө юм.

Буурал эжынгээ үрээлээр
Буян хэшэгтэ хүртөөлби.
Дууша сэдхэлэй үршөөлөөр
Джарун Хашараа магтаалби.

...Аян замда ябахадаа,
Алтан тоонто Хэжэнгэээ
Эхэ мэтээр ханахадам,
Эльгэ зүрхэмни хайладаг!..

АБГАЙХАН (поэмэ)

*Хайрата ханагдаха Дамби-Нима ахайнгаа
мүнхэ дурасхаалда*

Ажамидаралай гэгээн хүлдэ шэнги
Абгатанаймни нэрэ хүндые мүнхэлхэн,
Хөөрдэм нааданай талмай шэнги
Хөөрхымни хойто гудамжада оршоһон,
Түшэг ехэтэй, алдар габьяатай
Түрэлхидэй айлшалан ерэдэг байһан
Зулгы дулаахан угтамжа мэтэ
Зуһалан гэр сэдхэлдэ мүнхэ.

1

...Хурса мэргэн ухаан бодолоор
Хуушан монгол ном уншадаг,
Сахюур мэтэ сээжын һонороор
«Саран хүхы» үльгэр хөөрэдэг
Даруу зантай, үнжэгэн шарайтай,
Далаад наһатай манай абгайхан –
Нюуса бэшэл, талаан бэлигтэй үринэрэй эхэ,
Нютаг хүүгэдэй хүйһыень хүндэдэг «эжы», –
Үнэн хүзэгшэ сэдхэлээ батадхан,
Үүр-сүүрээр аахилан бодоод,
Энхэ амгалан байдалай түлөөдэ,
Эрхиеэ татан, маанияа уншаад,
Шанха дээрэһээ үдын наранай
Шатаама элшээрээ төөнөжэ эхилхэдэ,
Амилхын аргагүй бүгшэм халуунаар
Аляаһа батаганаанай исалан дүүехэдэ,

Үглөөнэй һэрюүндэ хамтын ажалдаа
Үрдижэ гараһан хүбүүн бэри хоёртоо,
Гэрэй һүүдэртэ олон үхибүүдээр
Гэдэһээ үлдэтэрөө наадаһан ашанартаа
Элбэг-дэлбэг гарай хэшэгээр
Эдее хоолыень бэлдэхэ гэжэ
Газаа, гэртэ орон, гаран,
Гансаарханаа юумэ хэжэ һалирна;
Тодо гэршэ – бүхы наһаараа
Тогоо барижа, буян эдлэжэ,
Эргэнэг ушааг хоёрой хоорондо,
Ээрсэгтэл эрьелдэн, сүлөө таһарна.
Ушаргүй дабирхайтай шэнэнэн түлээ
Ушаагтаа хэжэ, галаа дэгжээхэдэнь,
Үнишье болонгүй, зуһалан гэр соо
«Үү, татай!» гэмээр халуун болоходонь,
Гол горхоной хүүюур шэнгээр
Гоожожо урдаһан сагаан хүлһеэ,
Тэсэжэ ядан, тэндэхэнээл
Тэрлигэйнгээ хормойгоор аршана...
Энэ хирэдэ хашаагай саанаһаа
Энеэдэн сууряан шэнгээр соностожо,
Хэдэн хүгшэд (хүршэнэрынъ ааб даа),
Хэлсээ баталһанда, орожо ерэнэ;
Абари зан, түхэлөөрөө адли бэшэ
Аша буянтай эжынэр бултадаа,
Холоһоо ерэнэн хүндэтэй айлшадтал,
Хойморто һуужа, амияа дарана.
– «Һайн хүн – халуун зугаа,
Һайхан һанаан – харгын талаан» гэгшэдэл,
Үбэл хатаһан борсын шүлэнэй
Үльтиржэ бусалтар, наашаа һуугты, – гээд,

Абгайхан сайгаа аягалжа тэбдэнэ,
Аягтайгаар элбэг эдеэгээ дэлгэнэ...
Одоо даа, хүгшэдүүд хөөрэлдэн тухашарна,
Обоогой үдэрые лаблан тодолно...
Эльгэ нимгэн эдэ хүгшэдэй
Энгэй юумэ дурдажа нуутарнь,
Эршэгэнүүр һалхин мэтэ шууяатай
Эрхэ хоёр аша басагадынъ,
Эбтэй зохидоор наадажа байһан
Зулгы нүхэдөө хойноо дахуулһаар,
Зуһалан гэртээ орожо ерэмсээрээ:
– Хүйтэн уһа уухамнай! – гэлдэжэ,
Хурьга, эшэгэдтэл тэшхэн хүлгэнэ.
Абгайхан тэдэнээ өөгшөөн энхэржэ,
Анхаралтайгаар ундыень харяагаад,
Адха дүүрэн «мампасы» хубаажа,
Адли тэгшээр бултандань үгөөд:
– Зунай халуун, хүнэй халуун!..
Зүрхэ алдамаар, гаража наадагты даа;
Гэнэн хонгор наһандаа, хүүгэд,
Гэртэ обоороод яахатнайб? – гэнэл даа...
Үхибүүд гаража, хүгшэдэй хөөрэлдөөн
Үлзы хэшэгтэл дахинаа дэлгэрнэ, –
Амидаралай гүнзэгы руу зүндөө
Асари ехэ бодолоор нэбтэрнэ...

2

Коммунис партиин сэсэн заабаряар
Холын хараата түсэб бэелүүлхын түлөө
Хара хүлһөөрөө амидарха табисууртай
Хамтын ажалай ашаг олзоһоо эхилээд,
Хони, хурьган, адуу малай
Хото хорёо, дал хашаанууд,

Талха тарьян, үбһэ хулһан,
Тэргэ, шарга, түлээ залһан гээд,
Амар амгалан нуудал, байдалтай
Артель гэдэг тосхон нютагуудаа,
Үнгэтэ найхан сэсэгүүд мэтээр
Үдэжэ жаргаһан аша, зээнэрээ дурдан,
Эрмэлзэн һураха һургуули һудар,
Элүүр мэндэн элшэ хүсэ дэлгэһэн
Далан жэлэй хугасаа болзортой
Далай ехэ Зүблэлтэ гүрэниие зүбшэн,
«Арюухан Должод, амараг Цыремпилэй»
Инаг дура үнэмшэмөөр бэшэһэн Намсараев,
Машина – «полуторкая» (гүрэнһөө бэлэг)
«Манай-Ажалдаа»¹ үгэһэн артист Генинов тухай,
Ами наһанай үргэн харгыда
Алдуутай алхам хэһэн хүнүүд
Үлзы хэшэгээ доройтон унахадаа,
«Үйлын үри эдлэдэг» гэжэ этигэнхэй,
Алтан дэлхэйдэ хүн боложо түрөөл хадаа,
Амиды бурхад – аба, эжыгээ хүндэлжэ,
Оһолтой нүгэлһөө зайсажа ябаха ёһотой гэһэн
Оройн шэмэг Зонховын хургаалда шүтэнхэй;
Һаад хохидолто гушаад онуудай
«Пан-монголизмын» хубхай тэмсэл соогуур
Хэжэнгын дасанһаа сүлэгдэжэ ошоһон
Хэтын бэшэрэлтэй лама хубарагууд тухай
Үльгэр домог шэнги мартагдашагүй
Үйлэ түүхын баримтата удхань
Эдирхэн минии ухаан сэдьхэлдэ
Этигэл мэтээр хадуугдаа һэн, зүбхэн.

¹ Колхозой нэрэ

3

...Аялгаар ирагуу хүгжэм шэнги
Ааяма халуун тэрэ зунай үдэр,
Зулын гэрэлээр толорһон шэнги
Зуһалан гэрэй амгалан оршон,
Аадар бороогой адхарһан шэнги
Алтан хараасгайн пишаганалдаан,
Элдэр зөөлэхэн сэдьхэл шэнги
Эбтэй, эетэй хүгшэдэй хөөрэлдөөн,
Илангаяа – манай абгайханай
Илдам зулгы абари зангынь
Зүрхэ сэдьхэлыемни уяруулаа һэн даа,
Зүүдэн шэнгээр зүн дагаан...
Тэдэ хүгшэдэй удамарша шэнги
Манай абгайхан илгаран тодоржо,
Тэрэ үдэрэй залуур шэнги
Магтаал үгэдэ хүртэн баясахадаа,
Хөөрэлдөөнэй һэдэб гүнзэгырүүлжэ,
Хөөрдэм зугаа дэлгэжэ жаргахадаа,
Мэдэхэ юумээе удхатай болгожо,
Мэргэн тодоор хөөрэн байтараа:
– Бурханиинь ябажа байна!.. – гэжэ
Бултыемнай сошоон энеэлгэдэг һэн, –
Абтай хүхюун аяг аашань тиигэжэ
Артель соохоноо суутайл юм һэн.

4

Үе саг уһандал түргөөр урдажа,
Үтэли шэнгээр мүнөө һанагдабашье,
Абарал буянтай нютагайм хүгшэдэй
Агуу дурасхаал мүнхэ. Гэбэшье,
Манай абгайхан, хайрата абгайхан,
Мааниин убдистай арюун сэдьхэлээрээ,

Түрэлхиин сэсэн оюун ухаагаараа
Түбхэндэ намайе гайхуулдаг бэлэй.
Манзушири бурханда хүзэглэн бэшэржэ,
Мандалта шажанай ёһондо шэнгэжэ,
Түби дэлхэйгээ тойроһон мэтээр
Тосхоноо гороолон ябадагайнь үрэ –
Аза жаргалтай, эрдэм бэлигтэй
Аша, зээнэр, гуша, дүшэнэрын
Арад зондоо туһа хүргэжэ,
Амидаралдаа амжалта туйлажа ябадаг лэ!..

3. ЗАЛИРШАГҮЙ ХҮСЭЛ

*Үдэр, хүнийн шэбшэлгэтэй
Үшүүхэн хэдэн шүлэгүүдни
Хүхюутэйхэн дуун боложо,
Хүнэй сэдхэл баясуулхай!*

МИНИИ БУРЯАД

Эхын зулгы зөөлэн сэдхэлшүү
Эртын хабар айлшалан ерээ.
Ямар гоёб – ой соо тэрэнги
Ягаан үнгөөр сэсэглэн халбараа.

Амгалан тэнюун үлзы байдалтай
Амарагай нюдэн шэнги харуул Буряадни.

Минии Буряад,
Буряад-Монгол,-
Наран мэтэ
Нангин орон, –
Буряадаа, Буряадаа
Магтажа дууланаб!

Эртын сагай үльгэр домогшуу
Энхэ байдал энхэрэл татаа.
Хэды найхам – ажал хэрэгээр
Хуби заяан элирэн байдаг даа.

Аласай холын арюун харгытай
Ашатын буян шэнги налгай Буряадни.

Минии Буряад,
Буряад-Монгол, –
Наран мэтэ
Нангин орон, –
Буряадаа, Буряадаа
Магтажа дууланаб!

ЭХЭ БУРЯАД ХЭЛЭМНАЙ

Энэрхы найхан аба, эжынгээ
Энхэ дуранһаа мүндэлжэ түрөөд,
Домогто нангин буряад хэлэндээ
Дурлан ябая залуушуул бидэ.

Шүлэг, дуугаараа магтаһан
Шүтэн ябаа хүлдэмнай –
Эльгэ, зүрхэн шэнги арюухан
Эхэ буряад хэлэмнай!

Огторгой мэтэ үндэр сэдхэлээр
Одо заяандаа түшэжэ жаргаад,
Элшэтэ найхан буряад хэлээрээ
Эрдэм үзэе залуушуул бидэ.

Шүлэг, дуугаараа магтаһан
Шүтэн ябаа хүлдэмнай –
Эльгэ, зүрхэн шэнги арюухан
Эхэ буряад хэлэмнай!

Ажалша сэсэн арад зонойнгоо
Алдар солыень дэмжэжэ үргөөд,
Удамта түрэл буряад хэлээ
Улам хүгжөөе залуушуул бидэ.

Шүлэг, дуугаараа магтаһан
Шүтэн ябаа хүлдэмнай –
Эльгэ, зүрхэн шэнги арюухан
Эхэ буряад хэлэмнай!

ДҮҮНЭРТЭЭ

Эрхэ тангилхан дүүнэрни,
Эсээ бэшэ гүт наадандаа?
Эльгэ зүрхэнһөө хүлээдэг
Эжы, абатнай ажалдаа.
Хүршэ айлнуудай хүүгэдүүд
Үни гэр гэртээ харинхай.
Хүйтэн үдэшын тэнгэрээр
Одо мүшэдүүд носонхой.

Шагай наада һануулжа,
Шатар, даамда һургажа
Һаатуулнаб таанадаа:
Ехэ болоод, заатагүй
Эдэ үйлэ ушараа
Һанахалта сэдхэлдээ.

Үлзы хөөрхэн дүүнэрни
Үльгэр, онтохо шагнажа,
Зориг орожо хүхибэшье,
«Зөөлэн бүхэдэ» диилдэбэ...
Хоёр дүүнэрээ энхэржэ,
Хүнжэл, дэрыень тааруулнаб.
Зол жаргалтай ябаха
Заяа хубидань найданаб.

Шагай наада һануулжа,
Шатар, даамда һургажа
Һаатуулнаб таанадаа:
Ехэ болоод, заатагүй
Энэ үйлэ ушараа
Һанахалта сэдхэлдээ.

БУРЯАД ОРОН – ХАЙХАН ОРОН

Буддын нургаалтай Буряад оромнай
Буян хэшэгээр дэлгэрээд, хайхан юм.
Эбтэй, эетэй арад түмэнэй
Энхэ гуламтань жаргамаар мүнхэ юм.

Буряад орон – хайхан орон –
Эльгэн түрэл тоонтомнай.
Буряад орон – нангин орон –
Элдин баян дайдамнай.

Наран элшэтэй Буряад оромнай
Найман хизаартаа толороод, хайхан юм.
Талаан бэлигтэй арад түмэнэй
Тайбан байдалынь найдамаар сарюун юм.

Буряад орон – хайхан орон –
Эльгэн түрэл тоонтомнай.
Буряад орон – нангин орон –
Элдин баян дайдамнай.

Байгал далайтай Буряад оромнай
Байса хүбшөөрөө хүхэрөөд, хайхан юм.
Сэсэн ухаатай арад түмэнэй
Сэдьхэл бодолынь гайхамаар үндэр юм.

Буряад орон – хайхан орон –
Эльгэн түрэл тоонтомнай.
Буряад орон – нангин орон –
Элдин баян дайдамнай.

ЗОЛТОЙ ҺҮНИ

Зугаа дүүрэн
Зунай һүнинүүд арюун лэ,
Сэлеэн соогуураа
Сэнгэн ябанаб зоргондоо.
Сонхын гэрэл
Ерыш гэхэндэл уряалаа,
Сохом жаргахын
Дура сэдхэл заяагаа.

Хүлеэн байгыш намайгаа,
Хүхюутэй, зугаатай гансамни.
Хүрөөд ерэхэб шамхандаа,
Хүндэтэй, хайратай нүхэрни!

Эртын наран
Элшээ сасаба дэлхэйдээ;
Эрын хүсэлөөр
Энгэр сээжэмни сэлигдээ.
Түргэн зантай
Хүбүүн байхалби, мэдэгты,
Түрэ наадандаа
Шиидэнхэйлби, найдагты!

Хүлеэн байгыш намайгаа,
Хүхюутэй, зугаатай гансамни.
Хүрөөд ерэхэб шамхандаа
Хүндэтэй, хайратай нүхэрни!

УЛААН-ҮДЭМНИ

Урма зоригым дэбжүүлхэн
Улаан-Үдэмни уряалаа.
Хүдөө нютагай хүбүүгээ
Хүлээн угтажа абыш даа.

Намжаа Буряадтаа алдартай
Ниислэл солыень дууданаб.
Түмэн арадтаа хүндэтэй
Түшэг түүхэдэнь дурланаб.

Дэлхэйн соёлдо хүргэмөөр
Дээдын хургуули олон даа.
Эрдэм үзэхөө ерээлби
Эдир залуухан наһандаа.

Намжаа Буряадтаа алдартай
Ниислэл солыень дууданаб.
Түмэн арадтаа хүндэтэй
Түшэг түүхэдэнь дурланаб.

«Арбат» нэрэтэй гудамжаар
Удаан хүхижэ сэнгээлби.
Арюун хүүхэнтэй танилсамаар
Урма баяртаа найдаалби.

Намжаа Буряадтаа алдартай
Ниислэл солыень дууданаб.
Түмэн арадтаа хүндэтэй
Түшэг түүхэдэнь дурланаб.

МҮНХЭ ГАЛ БАДАРНА

Агуухэ Илалтын 70 жэлэй ойдо

Алтан солын хэшэгтэй
Агуу Илалтын дурасхаал:
Нарата дэлхэйн
амин хүлдэ мэтэ
Нангин гал бадаржа,
алтан одоор толорно.

Баруун дайнһаа бусаагүй
Буряад сэрэгшын дурасхаал:
Нарата дэлхэйн
энхэ һахюул мэтэ
Наруул гал бадаржа,
эрхэ сүлөө батална.

Үхэл, аюул сараха
Үйлэ тэмсэлэй дурасхаал:
Мүшэтэ дэлхэйн
арюун шүтээн мэтэ
Мүнхэ гал соробхилжо,
зула шэнгеэр бадарна...

ШАЛСААНА БУУРАЛ БААБАЙМНАЙ

Хэбэд номхон Хэжэнгэ нютагайм
Хэшэг заяа түхөөжэ дэлгэһэн
Һаруул үндэр Шалсаана уулая
Һанан, дурдан ябагшаб сэдхэлдээ.

Шаргал ухаа моритой
Шалсаана буурал баабаймнай –
Алтан зула, адистай
Арюухан нангин шүтөөмнай!

Орон дэлхэйн амгалан тэнюүндэ
Обоо тахил мандуулжа мүнхэлһэн
Түшэг хүлдэ Шалсаана ууламнай
Түмэн зондоо абарал буулгана.

Шажан номын убдистай
Шалсаана буурал баабаймнай –
Алтан зула, адистай
Арюухан нангин шүтөөмнай!

Эрхэ тангил басагад, хүбүүдтээ
Эрдэм бэлиг үршөөжэ хайрлаһан
Мүнгэн толи Шалсаана ууладаа
Мүргэл бүтээн, хүгэдэн зальбарнаб.

Шамда, намда үлзүтэй
Шалсаана буурал баабаймнай –
Алтан зула, адистай
Арюухан нангин шүтөөмнай!

ЭХЫН ҮРЕЭЛ

Сарюун сагаахан сэдхэлээр
Сайгаа дэлхэйдээ үргэжэ,
Эрдэм нургуулийн харгыда
Эжы хүбүүгээ үдэшөө.

Хүхюун, дорюухан хүбүүнийнь
Холын баруун зүг зорижо,
Оюун ухаанай ном судар
Омог баяраар шудалхал.

«Зүргэ харгыгаа эхинһээнъ
Зүбөөр табяарай», – гэжэ
Энхэ харуулхан бодолоор
Эжы хүбүүгээ үреэгээ...

ЭРЫН ГУРБАН НААДАН

Хибэс ногоон зүлгэ дээрэ
Хүдэр хүбүүд дүхэриглөө:
Бүргэд хатар гоёор тоглоод,
Бүхэ барилдаан эршэдээ.

Бароо, бара даа, бароо, бара даа,
Баяр дүүрэн сэдхэлнай!
Эршэ зоригэй хүлдэ гээшэл даа
Эрын гурбан наадамнай!

Номхон сарюун жагсаал татаад,
Номо годлёо дэлинхэй,
Манай суута нурша хүбүүд
Мэргээр харбана урматай.

Бароо, бара даа, бароо, бара даа,
Баяр дүүрэн сэдхэлнай!
Эршэ зоригой хүлдэ юумэл даа
Эрын гурбан наадамнай!

Хүдөө талын һалхи хүрин,
Хүлэг морид урилдаа.
Төөнтэй зээрдэ түрүүн ерээ, –
Түүрээн магтая, нүхэдүүд!

Бароо, бара даа, бароо, бара даа,
Баяр дүүрэн сэдхэлнай!
Эршэ зоригой хүлдэ юумэл даа
Эрын гурбан наадамнай!

ТАХИЛТАЙ ХААН-УУЛА

Огторгой тулама үндэр ордоншуу
Одо мүшэтэ Хаан-Ууламнай
Сэнсынгээ түшэгынь болон түлөөлнэ,
Сэсэн ухаанай номнол дэлгээнэ.

Хаан-Уула, Хаан-Уула –
Хангайн бурхадай үргөөн лэ.
Хаан-Уула, Хаан-Уула –
Хайра тахилтай шүтээн лэ!

Һүзэглэн мүргэдэг обоо, дугантай
Һүр жабхаланта Хаан-Ууламнай
Амгалан байдалай үргэл бүтээнэ,
Аза жаргалай далга хүртөөнэ.

Хаан уула, Хаан уула –
Хангайн бурхадай үргөөн лэ.
Хаан уула, Хаан уула –
Хайра тахилтай шүтөөн лэ!

Хабсагай үндэрхэн Аха нютагай
Халуун нарата Хаан-Ууламнай
Хонгоодор, соёдой заншал хурылна,
Хоргой торгоншуу харгы татуулна.

Хаан уула, Хаан уула –
Хангайн бурхадай үргөөн лэ.
Хаан уула, Хаан уула –
Хайра тахилтай шүтөөн лэ!

«ГЭСЭР, ДАНГИНА»

Алтан нараар ялархан
Аажам Буряд орондоо
Абьяас бэлиг дэбжүүлээ
Аба, эжын хүбүүдүүд.

«Гэсэр, Дангинын» золоор
Гэрэл туяа сасаруулжа,
Арад зоной сэдхэлдэ
Аза жаргал дэлгэрүүлээ.

Ая гангаар анхилхан
Арюун Буряд орондоо
Урдын заншал хэргээгээ
Эжы, абын бас(а)гадууд.

«Гэсэр, Дангинын» золоор
Гэрэл туяа сасаруулжа,
Арад зоной сэдхэлдэ
Аза жаргал дэлгэрүүлээ.

Адуу малаар баянхан
Аглаг Буряд орондоо
Одо заяа мандуулаа
Омог хүхюун хүүгэдүүд.

«Гэсэр, Дангинын» золоор
Гэрэл туяа сасаруулжа,
Арад зоной сэдхэлдэ
Аза жаргал дэлгэрүүлээ.

ЯНЖИМААХАН, ХӨӨРХЭЙМНИ

Дулаахан мансы соо
Дууража зүүдэлхэн
Янжимаахан, үримни,
Яагаашье хөөрхэн бэ даа?

Эсэгэшни шамайгаа
Энхэрэн үндэжэ,
Үрэ зүрхэёо хайлуулна,
Үлзы жаргалаа эдлэнэ.

Эжынгээ энгэртэ
Эльгэлэн энхэрээд,
Янжимаахан, пүмпүүдэйм,
Энеэжэ хүхинэлши.

Эсэгэшни шамайгаа
Энхэрэн үндэжэ,
Үрэ зүрхэёо хайлуулна,
Үлзы жаргалаа эдлэнэ.

Хатарша мориндол
Холые зорихоор
Янжимаахан, хөөрхэймни,
Хүлдэ орожо, гүйхэшнил.

Эсэгэшни шамайгаа
Энхэрэн үндэжэ,
Үрэ зүрхэёо хайлуулна,
Үлзы жаргалаа эдлэнэ.

Жэнхэни золоороо
Жэлтэйхэн боложо,
Янжимаахан, хүүтэмни,
Милаанда хүртэхэлши.

Эсэгэшни шамайгаал
Энхэрэн үндэжэ,
Үрэ зүрхэёо хайлуулна,
Үлзы жаргалаа эдлэнэ.

УУЛЗАХАЯА ХҮСЭНЭЛБИ

Хүүхэн дүүхэй, яарыш даа,
Хүлээнэб сэсэрлиг соо шамайханаа.
Хүнгэн зохид алхамаар
Хүрэжэ ерээрэй шамдууханаар.

Дуун тайзан дээрэһээ
Дуулдана – зүрхыем сэнгүүлхэдээд.
Дуун, дуран тухай дуун
Дуулдана – шамайе һануулхадаад.
Ерыш түргөөр, инагни!

«Ажал дээрээ һааташооб,
Амрагни, угтыш!» – гэжэ хонходоолши.
Харгы дээрэ гаранхай
Хаража зогсоноб ерэхышни.

Дуун улам һайханаар
Дуулдана – һайниие үреэхэдээд.
Дуун, жаргал тухай дуун
Дуулдана – хуримда уряалхадаад.
Дуран яагааш гоёб даа!..

БАГЛАА СЭСЭГ

Дүүхэй гансамни, холшор залуудаа
Дүүрэн сэдхэлэй заяа түшэжэ,
Буян хэшэгтэл дура татаһан
Баглаа сэсэгээ шамдаа баринаб.

Аршаанта уһаар ундалһан,
Адиста үнэрөөр анхилһан,
Бардамхан золоо дэлгэһэн
Баглаахан сэсэгни һайхан лэ!

Эрхим һайниие үршөөн зүгнэһэн
Энхэ арюухан баглаа сэсэгни
Эртын нарандал туяа сасажа,
Эльгэ нимгэхэн зугаа дэлгээгээ.

Аршаанта уһаар ундалһан,
Адиста үнэрөөр анхилһан,
Бардамхан золоо дэлгэһэн
Баглаахан сэсэгни һайхан лэ!

Ая хүгжэмэй оршон байдалда
Аляа холшорхон инаг дурамнай
Баглаа сэсэгтэл гоёор толоржо,
Байгаа юртэмсын жаргал хүртөөгөө.

Аршаанта уһаар ундалһан,
Адиста үнэрөөр анхилһан,
Бардамхан золоо дэлгэһэн
Баглаахан сэсэгни һайхан лэ!..

ШЭНЭХЭН САҢАН

Хан хурмаста тэнгэрийн
Хайра бэлэгтэл ялалзаад,
Аабагар саһан, бударһаар,
Альган дээрэмни хайлана.

Шэнэхэн саһан –
Шэжэрхэн мүнгэн мэтэ...
Сарьяхан саһан –
Сагаахан хадаг мэтэ...

Үндэр сагаан хүүхэниие
Үльгэр домогтол бүтээгээд,
Сэлезнэй хүбүүд, басагад
Сэнгүү гоёор наадана.

Шэнэхэн саһан –
Шэжэрхэн мүнгэн мэтэ...
Сарьяхан саһан –
Сагаахан хадаг мэтэ...

Ашаг олзо ехэтэй
Арьбан хэшэгтэл үзэгдөөд,
Нэбшэгэр саһан хүнжэл дор
Хүдөө таламни дуурана.

Шэнэхэн саһан –
Шэжэрхэн мүнгэн мэтэ...
Сарьяхан саһан –
Сагаахан хадаг мэтэ...

ИНАГТАА

Намдуухан үглөөнэй агаар соо
Наранай мандахань гоёл байн.
Заяата инагтаа яаранхай
Задарюун хүбүүнэй хүсэл байн.

Инагни, дуратайб шамхандаа
Энээхэн дэлхэйнгээ арюунда.
Инагни, хүлээхэб шамайгаа
Элдинхэн добынгоо энгэртэ...

Жэгүүртэ шубуухай харгыдам
Жэргэжэ зохидоор угталай.
Дурлаһан сэдхэлээ жаргуулаад,
Дууханаа зорюулан дууланхайб.

Инагни, дуратайб шамхандаа
Энээхэн дэлхэйнгээ арюунда.
Инагни, хүлээхэб шамайгаа
Элдинхэн добынгоо энгэртэ.

Шуран сабидар хүлэгни
Шулуутай дабаае гаталаа.
Абтайхан үнжэгэн сэсэгүүд
Арюухан хибэстэл налюураа.

Инагни, дуратайб шамхандаа
Энээхэн дэлхэйнгээ арюунда.
Инагни, хүлээхэб шамайгаа
Элдинхэн добынгоо энгэртэ.

ЗУНАЙ ЗҮҮДЭН

Тольбо сарюун ой модон ногоороо,
Тосхоной шэмэг болонхой ёһоороо.
Наартай гоёор сэсэгүүд долгилоо,
Найдамтай гээшэнь – сэдьхэлни амараа.

Үдэшын унайн утаан
Үүлэнтэй ниилэн арилаа.
«Үүдээ бүхөөр хаагаад,
Унтаарай...»
Үүрэй сайхын урда тээ
Үүдэнэй шэбхэнь тайлдаа.
Үрээ морин заадаад,
Гүйлгэшөө, –
Одото юртэмсын заяа!

Үлгэн дэлхэй ордондол үзэгдөө,
Үрдилдэн байжа шубууд дуулалдаа.
Зөөлэн нэбшээн дуун мэтээр жэнгирээ,
Зүнтэйхэн бэлиг сээжэдэм тодороо.

Үдэшын унайн утаан
Үүлэнтэй ниилэн арилаа.
«Үүдээ бүхөөр хаагаад,
Унтаарай...»
Үүрэй сайхын урда тээ
Үүдэнэй шэбхэ тайлдаа.
Үрээ морин заадаад,
Гүйлгэшөө, –
Одото юртэмсын заяа!

Эхэ нютаг яагаашье гоёб даа? –
Энэрхы сэдхэл зүүдэндээ дашуураа.
Энхэ мүнхын арюун байгаалия
Эрдэнийн зүйлтэй сасуулан жаргамаар.

Үдэшын унайн утаан
Үүлэнтэй ниилэн арилаа.
«Үүдээ бүхөөр хаагаад,
Унтаарай...»
Үүрэй сайхын урда тээ
Үүдэнэй шэбхэ тайлдаа.
Үрээ морин заадаад,
Гүйлгэшөө, –
Одото юртэмсын заяа!..

АРГАТА

Урдуураа нэмжyнэн уула хадатай
Уужамхан Аргата нютаг уряалаа.
Задаржа мандаһан наран шэнги
Задатай тосхониинь урган һалбараа.

Аргата, һайхан Аргата, –
Амгалан байдалтай нютаг юм.

Сэбэрхэн Аргата голой урасхал
Шэнхинэн дуулдажа, хүгжэм тогтооно.
Табгайта баялиг Хүнтэйн талада
Таряалан долгилжо, дура буляана.

Аргата, һайхан Аргата, –
Амгалан байдалтай нютаг юм.

Элэгшэн үндэрһөө аршаан бурьялжа,
Этигэл дүүрэнээр зоноо жаргуулна.
Ажалша хүнүүдэй сэдхэл арюухан, –
Аргата нютагаа магтан дуулая!

Аргата, һайхан Аргата, –
Амгалан байдалтай нютаг юм...

ЭНХЭ ЖАРГАЛАЙ ЮРТЭМСЭ

Булган тала, торгон хизаар
Буряд дайдын шэмэг лэ, –
Унайн утаан, хүхын дуугаар
Уян сэдхэл найрлана.

Энэ найхан Буряд-Монголоо
Эльгэ зүрхөөрөө энхэрнэб, –
Эжы, абын угай бэшэгтэй
Энхэ жаргалай юртэмсэ...

Бурхан-Баабай, Бархан уула
Бууса тоонтын шүтээн лэ, –
Будда багшын хургаал номоор
Буян хэшэг дэлгэрнэ.

Энэ найхан Буряд-Монголоо
Эльгэ зүрхөөрөө энхэрнэб, –
Эжы, абын угай бэшэгтэй
Энхэ жаргалай юртэмсэ...

Адуу мал, алтан таряан
Арад зоной хэшэг лэ, –
Эрхэ сүлөө, мүнхэ золоор
Эрдэм бэлиг хүгжэнэ.

Энэ найхан Буряд-Монголоо
Эльгэ зүрхөөрөө энхэрнэб, –
Эжы, абын угай бэшэгтэй
Энхэ жаргалай юртэмсэ...

НАМАРАЙ ДУУН

Дуулим намартаа агаар хэрюухэн, –
Дуунай аялгаар хэбшээн хэрьеэ.
Шэмэрүүн хүйтэн мүнгэлиг хюруу
Шэдитэ арюун угалза мэтэл.

Сэлгээ намжаахан нарата дэлхэй
Сэнгэлиг байнал, магтая.
Намар тухайгаа найдамтай гоёор,
Нүхэдни, дуугаа дуулая!

Зэлэ татаһаар шубууд олоороо,
Замдаа түхээрээд, ганганалдаа.
Таряалан дээгүүр ниидэнэл, харыт, –
Талаанхан бэлиг үреэгээ намдаа.

Сэлгээ намжаахан нарата дэлхэй
Сэнгэлиг байнал, магтая.
Намар тухайгаа найдамтай гоёор,
Нүхэдни, дуугаа дуулая!

Хуһан модонууд шарлаад – алтаншуу,
Хуба шүрэдэл дура татаа.
Аглагхан баян байгаали дэлхэй
Алимхан жэмэс дэлгэһээр ерээ.

Сэлгээ намжаахан нарата дэлхэй
Сэнгэлиг байнал, магтая.
Намар тухайгаа найдамтай гоёор,
Нүхэдни, дуугаа дуулая!

МАЛААН ДУХАТАЙ ТУГАЛХАН

Мантан Эреэгшэн үнеэмнай
Мөөрэн бусана бэлшээриһээ, –
Хорой соохоноо гансаараа
Хөөрхэн тугалынь хүлээнэ.

Мөөдэй, мөөдэй, мөөдэйхэн,
Малаан духатай тугалхан,
Хүүгэд намтай наадыш даа,
Хүдөө талаар гүйлдыш даа!

Мэдыт, Эреэгшэн үнеэмнай
Мээхэй сэдхэлтэй хүн шэнгээр
Халуун хушуута тугалаа
Хайрлан, энхэрэн долёоно.

Мөөдэй, мөөдэй, мөөдэйхэн,
Малаан духатай тугалхан,
Хүүгэд намтай наадыш даа,
Хүдөө талаар гүйлдыш даа!

Һайн даа, Эреэгшэн үнеэмнай, –
Һабаар дүүрэнэ һүн далай.
Эрхэ тугалхан зоргоороо
Эхээ дэхэн жаргана.

Мөөдэй, мөөдэй, мөөдэйхэн,
Малаан духатай тугалхан,
Хүүгэд намтай наадыш даа,
Хүдөө талаар гүйлдыш даа!

ШАТАРШАН ЭРДЭМ

Олон зоной дура татаһан,
Оюун бэлиг тодоор гэршэлһэн
Шатар наадан, шатар наадан, –
Шамда ехээр шүтөө Эрдэм.

Долоо хүрөөгүй Эрдэмэй
Долонгир зангыень сэгнэмээр...
Шатар наадандаа эмээхэй,
Шадамар бэрхыень магтамаар!..

Хоёр ноёд – хюлгын эзэд юм,
Ходо бэрсэ: «Ша-ах!» – гэдэг юм.
Эмниг хурдан сагаан морёор
Эрдэм мад табья гоёор.

Долоо хүрөөгүй Эрдэмэй
Долонгир зангыень сэгнэмээр...
Шатар нааданда эмээхэй
Шадамар бэрхыень магтамаар!..

– Ура-а! – гэжэ хүнүүд хүхилдөө,
Удаан саг соо альга ташалдаа.
Ендэр дээрэ зарлаа Түгдэм:
– Ехүү шанда хүртөө Эрдэм!

Долоо хүрөөгүй Эрдэмэй
Долонгир зангыень сэгнэмээр...
Шатар нааданда эмээхэй
Шадамар бэрхыень магтамаар!..

МИНИИ ЭСЭГЭ – МЭРГЭН ХАРБАГША

Табилан заяанай
Талаангаар тамирша
Минии эсэгэ –
Мэргэн харбагша, –
Һонирхол татамаар
Номо, һурша агсаад,
Һорилго хэхэдээ,
Намайгаа дахуулдаг.

Хүшэрхэн номоной
Хүбшыень дэлигшэ
Минии эсэгэ –
Мэргэн харбагша, –
Буладхан һуршаараа
Бай гоёор тудаж,
«Байгалай годлинуудта»
Баатар болоо һэн даа.

Олимпиин халаанай
«Ододые» бэлдэгшэ
Минии эсэгэ –
Мэргэн харбагша, –
«Үргэмжэтэй бэрхүү
Багша» гэлсүүлхэдээ,
Үхибүүн намайгаа
Баярлуулдаг юм даа!..

4. ДЭМЖЭЛГЭ

*Мохошогүй омог хүсэлтөөр
Монгол найхан орондо
Аялгата шэдийеэ олоһон
Амжалта түгэс шүлэгүүдни*

ХУДАГ

Зуны аагим халуунд
Зуслан тал униартаж,
Зуслан талын зэрэлгээнд
Зураг адил тодронхон
Үнэхээр соньхон хувьтай
Өргөмжлөм нэгэн худаг байна.
Эцэг дээдсийн нутаг дээр
Эрдэнэт гараар нь бүтсэндээ,
Шинс модны бөхөд
Шинэхэн янзаараа үлдэж дээ.
Цэвэр тунгалаг чанартай
Цээл хархан амьдралын
Уух ундан болсоор
Олон залгаа жилүүд
Од шиг харван өнгөрсөн ч
Анх ундарсан шигээ л
Ариун усаар бялхсаар.
Ардын минь баян сэтгэл шиг
Алтан савандаа дэлгэрсээр.
Ган өрмийн хүчээр
Газрын гүнээс оргилоогүй ч
Шинэ цагийн хөгжилтөнд
Ширвэгдэж тэр орхигдсонгүй
Эгэл түмнийхээ төлөө
Эгнэгт ундарсан хэвээр
Өнөө цагийн өнгөнд
Өвгөдийн алдрыг мөнхөлж,
Ирэх үеийг зөгнөсөн
Ерөөл мэт санагдана.

Х. Цэвээн монгололбо

ХҮС

Нарсан ойн захад
Намилзана хусхан.
Жилийн дөрвөн улиралд
Зүс өнгөө хувилгана.

Алтан наранд нялхарч
Ариун агаараар амьсгалж,
Хурын усаар ундаалж,
Хурмастыг гоёж ургана.

Нарийн туяхан хусхан
Насаараа надтай чацуу юм.
Сэвшээ салхитай шивнэлдэн,
Сэрчигнэн байх нь зохидог юм.

Дуулим талын үдшээр
Дуугаа дуулан явахдаа,
Дунхан цагаан хусаа
Дууны эгшгээр тэвэрье би...

ХУН ШУВУУД

Тээр дээр өндөрт
Тэнгэрийн цэнхэр уудамд
Зээг хээ шиг махирлан
Зэл татан хошуурч
Ганганаан дунд уйтгарлан
Газар нутгаа орхиж,
Холын өмнө зүг рүү
Хун шувууд оддог.

Төрөл агуу нутагтаа
Төвхнөсөн нуураа үдэж,
Үнэр тэгш нутагтаа
Үр хүүхдүүдээ өсгөж,
Цэлмэгхэн энх огторгуйн
Цэнхэр агаарт жаргах
Хун ариухан шувуу
Хувь заяа нь хүндтэй.

Хол замыг бэрхшээн
Хойш сууж ухарсангүй
Омог хөхиүн ниссээр
Урд зүг рүү оддог

Идэр насны золтойд
Эдийн гайхамшиг шувуудтай
Хүмүүс мэт уулзалдах
Хүсэл тавин хүлээе дээ.

ЖАРАН ХАШАРГЫН СУВРАГА

Дөрвөн зүг,
Найман зовхист
Хараагаа талбисан
Хутагтын гэгээн нүдэн ээ.

Ариун Хэжэнг нутагтаа
Арцын үнэр анхилуулсан
Сэтгэлийн засал хийх
Сүсэг бишрэлтэй тахил аа.

Нигүүлсэхийн жам ёсоор
Нарийн нягтаар бүтээж,
Гарз, зовлон, бэрхшээлийг
Гэтлэн давах ухаан.

Төр засгаа түшиж
Түмэн олны хилэнцийг
Зайлуулж баясгах увдистай
Зам харгуйн үйл ээ...

АЛТАРГАНА

Амин сүлд заяасан
Алтаргана ариухан
Эгнэшгүй сайхнаараа
Энх сайхан ургана.

Аав, эжийн хишиг шиг
Ачтай юм даа алтаргана.
Хүмүүний үрийн сэтгэл шиг
Хүндтэй юм даа алтаргана.

Аз жаргал гэрэлтүүлсэн
Алтаргана ариухан
Ариун сайхан өнгөөрөө
Амин зүрхийг баясгана.

Аав, эжийн хишиг шиг
Ачтай юм даа алтаргана.
Хүмүүний үрийн сэтгэл шиг
Хүндтэй юм даа алтаргана.

Ёс заншил билэгдэгч
Алтаргана ариухан
Мөхөшгүй золооороо
Мөнхийн дуунд шингэнэ.

Аав, эжийн хишиг шиг
Ачтай юм даа алтаргана.
Хүмүүний үрийн сэтгэл шиг
Хүндтэй юм даа алтаргана.

5. ПЕРЕВОДЫ ДРУЗЕЙ

*Зазвучали ещё лучше,
Приобретая новые качества,
Стихов моей души
Заурядные мысли и чувства...*

СТЕПНАЯ ПЕСНЯ

1

Увлечённо взбираюсь к далёкой, заветной вершине,
Манит она, как любви золотой огонёк.
Помню, я видел мальчишкой – в подоблачной сини
Грозно мерцает вершины таинственный рог.
Помню, мечтал я рукой его ухватить,
Встать под гольцовым, ликующим, яростным солнцем.
Вот и шагаю, и тропочки тонкая нить
На крутизне неожиданно не оборвется.

2

Степь просторная – моё родное тоонто.
Степь, словно детство моё, нежно ласковая.
Словно бы маленький, за прекрасным горизонтом
Я торопливо травой атласною ступаю.
Мой горизонт – несказанно далёкие дали,
Мой горизонт – покоренье крутых перевалов.
Сколько бы лет мне Саяны родные ни дали,
Будет всегда до обидного мало мне, мало.

НОЧЬЮ

Караваном, уставшим в пути,
Ночью легла на полынные степи,
Как старательно степь ни буди,
Ничего до утра не ответит.
Звезды искрами дальных костров
Полусонно, задумчиво тлеют,
Теплотою несказанных слов
Ночью уснувшую ласково греют.
Месяц, словно горбатый старик,
Ковыляет в потемках устало,
Странный странник, он, видимо, привык
Шляться ночью глухой, где попало.
Тишина, тишина, тишина...
Ночью задумчиво, сладостно дремлет.
Только нету покоя и сна
У влюбленных из нашей деревни.
Вслед за месяцем тихо бредут
По родному степному проселку,
То раскатисто песню поют,
То опять говорят безумолку.
Ночью влюбленным, как день голубой,
Ведь глаза им сердца заменяют.
Выйдем в степь, дорогая, с тобой,
Видишь – звезды не нам ли мигают?!

* * *

Речки шумным разливом,
Как любовью счастливой,
Я люблюсь всегда.

Коль река обмелела,
Как любовь отшумела,
Я печалюсь всегда.

Эх, ты речка Уда...

Перевод Михаила Шиханова

БЕРЕЗКА

На опушке сосновой рощи
Распустилась березка вдруг.
Одинокая в буйной зелени
Без далеких своих подруг.

Нежно солнце её ласкало,
Утоляли жажду дожди...
Шелестит листвою березка,
Словно тихо шепчет мне:»Жди!«

Рассвет. Я встаю спозаранку,
Грусть в душе затая,
Вижу на опушке березку,
Одинокую, как и я...

КОСТЕР

Бабы в тайге заблудились –
Черники: за гроздью гроздь.
Но тут вдруг дожди пролились –
Промокли они насквозь.

Деревья вокруг сырые.
Но кончив плаксивый спор,
Крикнули молодые:
– Давай-ка зажжём костёр!..

И загорелась спичка
Единственная из ста,
И огонь – не величка –
Пополз из сухого листа,

Потом загорелись сучья,
Радуя каждый взор...
Что обогреет лучше
Чем этот живой костёр!

И я подумал тревожно:
Мне ж людям помочь пора,
Но это ведь невозможно,
Коль нету в душе костра.

ЖИЛЬЁ

Я дом строить стал однажды,
И ты ведь без дома был;
Я строил в палящую жажду,
А ты лишь трубку курил.
Ты говорил, что летом
Такой отгрохаешь дом!
Но тихо было при этом
В ограде за пустырем...
Я дом свой уже достроил,
Я руки все износил,
А ты все сидел спокоен,
И трубку свою курил.
Когда же зима настала,
И ветра пошла гульба,
Ко мне ты вошел устало:
– Позволь-ка жить у тебя,
Не получилось с домом.
Видать не хватило сил...
И с привычкой знакомой
Трубку он раскурил.

ПЕСНЯ МОЯ

Вечерние зори наступают.
Холодный ветер завыл.
Где ты сейчас, не знаю,
Которую так любил.

Мог бы и я жить весело,
Но мысли сжало тоской.
Вот если бы,
Если,
Если
Ты осталась со мной.

В юрте вдруг тихо стало.
Ночь наступила. Томно.
К окну подхожу устало –
Нету тебя давно.

Стою... Но долго месяц
Свет в наши несет края,
Когда же мы будем вместе,
Песня моя?!

РУЧЕЙ

Жизнь моя – это в камнях дорога,
Жизнь моя – это полуденный зной.
Но я доживу
 до отведенного мне срока
Между летом палящим
 и ледящим зимой.
Долог мой путь
 и пускай вечно длится,
Я к ручью припадаю,
 жажду унять свою.
Пусть струится он вечно,
 пусть он вечно струится,
Слава путников утоливших
 ручью.
Я шагаю все дальше
 по каменистой дороге.
Долог мой путь, но спокоен я –
Провожают меня гор Улаан-Хушуунских
 отроги
И звенит жадный к жизни
 голос верного мне ручья.

* * *

Вся наша жизнь из мелочи
Состоит иногда,
Но все в твоей лишь умелости,
Если ведет мечта.
И музыку сочинишь ты,
Картину свою напишешь,
Сыграешь роль только ту,
Что озарила мечту.
Ом мани бадмэй хум, взирая
На небо с земли окраин,
Не мелочь, не суета
Ведет нас по жизни мечта...

ИСТИНА

Я снова в поисках истины:

Как жить мне дальше,

к чему

Стремиться.

Ведь я корысти

В жизни своей не пойму.

Тогда обратился я к другу.

И вдруг мне сказал, хитро:

– Забейся в собственный угол,

Не делай людям добро.

Ведь люди тебя накажут

За твою доброту.

И ты мне спасибо скажешь,

И я все это учту.

Я другу ответил: – Не будем!

Не так долги наши дни.

Но я помогаю людям

И мне помогают они.

А истина – это выше.

Твоих советов боюсь.

Когда я пишу – кто слышит,

Как к истине я стремлюсь.

ПОЛЫНЬ

Вблизи цветов прекрасных изначала,
Что отцвели под небесами в стынь,
Невзрачная, бесцветная шуршала
На ветерке ненужная полынь.

Ее срывать боялись и ребята,
Я ж от полыни не был в стороне –
Своим настоем, жарким, горьковатым
Она однажды жизнь сохранила мне.

Перевод Анатолия Щитова

ВЕРШИНА

...Могу я отсюда увидеть,
Как звезды рождаются в небе
И вечный свой свет струят
На землю родную.
Долго тебя избегал я, гора,
Научился ходить лишь по склонам...
А теперь взошел на вершину,
Без страха...
Слиться хочу я с каменными глыбами,
Стать единою силою,
Что течению времени
Противостоять...
... Так когда-то в детстве далеко
Отец меня поднял на плечи,
Такие же мощные, надежные,
Как твои, вершина!

ТРИ ЭТЮДА

1

Облетает хвоя
С лиственниц
В детственном,
Нетронутым лесу. –
Печально, будто
Человека увидел,
Теряющего последние
Надежды...

2

Свет серебряный
Вершины Хебхен,
С чем сравнить,
Не обидев, тебя? –
Так седина сверкает
Умудренного старика,
Омытая вечностью
Звезд...

3

Сначала – капля.
А потом – рекою
С вершин сбегает
Родник сокровенный,
И музыку слышу
В течении быстром,
А русло –
Мое сердце...

ОСЕННЕЕ УТРО

Осеннее утро. Светло в моем доме.
Вышел, юн и бодр, как прежде
Навстречу холодному дыханию осени –
Это иней лежит пушистый, как снег.

Дома музыка – все. Даже мычание
Коров, разлегшихся на дороге повсюду.
Сколько в детстве доили вместе с матерями,
Звон струй о подойник остался во мне.

Слышу: доносится эхом из леса
Зов изюбра, потерявшего самку свою.
Воздух дрожит, как струна, от этой песни любви
И листья с деревьев осыпаются.

И солнце, новорожденного сына,
Вершина над собой подняла, как батора...
Собираюсь в лес готовить бревна
Для нового дома...

Вдруг выстрел раздался
Из лиственничной рощи.
Чья-то жизнь оборвалась.
И ночь в моем сердце...

ОДИНОЧЕСТВО

... И сумерки пали на землю.
И ветер – ненастная вестник – вдоль пыльных дорог,
Волком степным завыв, завертелся.

Любимая, ты не пришла...

А праздник так был возможен...
И теперь слышу, как догорает душа
В черном пожаре тоски.

Любимая, тебя все нет...

В избе моей тихо. И тишину
Отмеряют, как вечность, капли,
Сбегающие по водосточной трубе...

Любимая, тебя не дождался...

Не беда ли случилась с тобой?
Жизнь моя, ты доселе была мне
Ласковой, нежной, как мать...

Любимая, где же ты?..

Темень. Впору лисице заблудиться...
И небо застегнуто все
На серебряные пуговицы звезд.

... Здравствуй, утро!

У ОЗЕРА

Озеро родное Хужарта
 как полный молока котел...
На берегу сию... И ветер
 веет будто из сердца озера.
Здесь каждая серебряная капля воды
 лечит душу, освящает мысль.
И волны мерно друг за другом идут,
 словно бусинки четок янтарных.

ЛАСТОЧКА МОЕЙ МЫСЛИ

Ласточка мысли моей,
Выше лети над холмами,
Тенью путь прочерти,
По которому мне идти.

Ласточка мысли моей,
И в зной, и в грозу
Смело проложи свой путь,
Не отпусти, хоть и трудно,
Ласточка мысли моей!..

СТЕПНЫЕ НАПЕВЫ

Вы видели степь хоть однажды
В летнюю пору, когда
Вся она сияет, как будто
Дворец из цветного хрусталя?

Когда жаворонки по солнечным лучам
Поднимаются к самому зениту
И оттуда серебряный дождь
Их песен льется и льется?

Иль когда алые саранки,
Словно дети, смеются, играют,
Звон их смеха в долине сливается
С песней полдневных жаворонков?

А вы слышали, как мелодичен
Ветер степной, когда пролетает
Сквозь сердце и душу твою,
Сокровенные струны задевая?

Вы видели, как из-под земли
Рождается целебный родник? –
Вот так же и душа народа
В этот миг, наверное, родится.

Степь моя – Дворец, построенный
Из яви, из снов, грез и мечты.
В нем живу я, мучаюсь, радуюсь,
Быть похожим хочу на степь!

ПЕСНЬ СТАРОГО ПЕВЦА

Вот и осень пришла,
А казалось – я в самом цвету,
И песнь, запряженная мною,
Быстра, как степной скакун.

Приходит пора и мне стареть,
Как горе разрушаться,
Но суждено ли мне повториться
В юноше, что начал петь? –
Все не хочет крылья сложить
Надежды гордая птица.

А, может, волны времени затопят
Из сердца идущие песни,
Или мелодия меж землей и небом
Повиснет, как эхо пустое?

Хотел бы в сердцах тысяч людей
Жаворонками пребывать вечно,
Быть звездой путеводной для них,
Быть владельцем дум и мечтаний.

Но, увы, постарел, и нет
Во мне прежней певческой силы –
И устал, как ленивый конь
На горной каменистой дороге...

И пока не увижу последний
Луч солнца на этой земле,
Лишь один вечный напев мне остался:
«Ямщик, не гони лошадей!»...

МГНОВЕНИЕ

Думал: время цветенья
В разгаре...
А листья уже –
Латунные страницы нот
Летней симфонии легкой –
Облетают
И жечь кроют
Обнаженную землю.

Значит, пора листопада...
И я,
Рожденный в начале осени,
На крылышке каждого листочка
На землю осторожно опускаю
Мгновения быстрой жизни...

В МАСТЕРСКОЙ ХУДОЖНИКА

В знойный полдень
Марево в степи колышется,
И, как лодки безбрежное море,
Летние домики качает.

Вот всадник из пыли дорожной
Появляется как сновиденье;
Его конь звенящей стрелой
Несет к домам.

И топот коня сливается
С бешеным сердца галопом –
То радостно девушка встретила
Своего долгожданного милого.

И савраска встал у березовой
Коновязи, как на часах.
Ничего, что пауты донимают –
Он юный любви верный страж...

Мастерская художника... Здесь
В сотый раз рисую картину:
Юность. Полдень. Знойное марево.
Стук согласный копыт и сердец.

Перевод Рахмета Шоймарданова

ТЕАТРУ

Дух наживы кружит в мирозданье –
 это смутное время в судьбе.
И в негаданный срок испытаний
 признаюсь, мой театр, тебе:
Не уйду от звезды путеводной
 и, душе откликаясь в ответ,
до глубин самой жизни народной
 все нести бы искусство как свет.

* * *

Посреди степи дорога тянется каменистая,
 словно жизнь сама, извилистая, тернистая.
Пересыхает в горле – зноем исходит лето.
 И усталость такая – лишь путник знает про это.

В мареве летнем вдруг возникает родник –
 словно к фонтану Самсона я прикоснулся на миг.
И зазвучала музыка в согласье с будущим,
 и балерина кружилась в танце чарующем...

Есть на отчей земле родник – неиссякаемый,
 словно стих улигера, из уст в уста передаваемый.
Льну к роднику – и оторваться никак не смею.
 И оживает душа – и песнь в душе лелею.

Перевод Баира Дугарова

ЗВУКИ ЧАНЗЫ

Когда дотронешься искренне
До струн бурятской чанзы –
С венцом белогривого коня,
С перламутром змеиной кожи, –
То зазвучит мелодия,
Как дуновение ветерка,
Усладив слух и сердце
Радостью вселенского бытия.

Перевод автора

ГАРШАГ

Манай Буряад-Монгол.....	3
1. УТЫН ЗАМ	5
Минии бодол	6
Харюулга	8
Зол жаргал	9
Жара наһандаа бэшэһэн шүлэг.....	11
Үйһэн түйсэ	12
Эсэгынгээ дурасхаалда	13
Ажал хэжэ, жаргаарай.....	16
Хэжэнгэ голни	17
Одо заяанай толи	19
Хори-буряадби.....	20
Алтаргана	22
Буряад хэлэмни.....	23
Һэбхеэн уула.....	24
Зүүдэн.....	25
Хани нүхэртөө.....	26
Бахархама жэшээ	27
Мүнхэ байгаали.....	28
Захяа	29
Хун шубуута нуур.....	30
Хун шубууд	31
Пушкинтай уулзалга	32
Сагаан һарын шэнын нэгэндэ	34
Хори-буряад угсаатан.....	35
Байгалай эрьедэ	36
Алтан түрэ	37
Сүхэрэлгэ.....	38
Зурхай.....	39
Манай буряад театр	40
Дура сэдхэл	41

Буряадай дээдэ нургуули.....	42
Гомдол	43
Алта, мунгэнэй шунал	44
Чанзын аялга.....	45
Сэдьхэл	46
Баясхаланта үйлэ	47
Хэлбэришэгүй болбосоролой гуламта	49
Алдарта табин жэлэй найндэрөөр!.....	50
Олзын хэрэг эрхилэгшын үгэ	52
Оршон үе саг	55
Гурбан үдэрэй жаргал	57
 2. ЗОЛ ЗАЯА	61
Хөөрхэ нютагни	62
Жэлэй дүрбэн уларил	63
Эхэ нютаг	64
Джарун Хашарай субарга 1.....	65
Джарун Хашарай субарга 2.....	66
Утын хабарай баяр.....	67
Һэбхеэн уулаяа магтанаб.....	69
Уянга	70
Гурбан шэнжэ.....	72
Таряан.....	73
Хужарта нуурни	74
Зүн бэлиг	75
Аша хүбүүнэй дуун	76
Хэжэнгэ.....	77
Бодолойм алтан хараасгай	78
Ой модон	79
Алтан тоонто – Хэжэнгэмни	81
Абгайхан (поэмэ)	82
 3. ЗАЛИРШАГҮЙ ХҮСЭЛ	89
Минии буряад	90

Эхэ буряад хэлэмнай	91
Дүүнэртээ	92
Буряад орон – найхан орон	93
Золтой хүни	94
Улаан-Үдэмни	95
Мүнхэ гал бадарна	96
Шалсаана Буурал Баабаймнай	97
Эхын үрээл	98
Эрын гурбан наадан	99
Тахилтай Хаан-уула	100
«Гэсэр, дангина»	101
Янжимаахан, хөөрхэймни	102
Уулзахаяа хүсэнэлби	104
Баглаа сэсэг	105
Шэнэхэн саһан	106
Инагтаа	107
Зунай зүүдэн	108
Аргата	110
Энхэ жаргалай юртэмсэ	111
Намарай дуун	112
Малаан духатай тугалхан	113
Шатаршан Эрдэм	114
Минии эсэгэ – мэргэн харбагша	115
 4. ДЭМЖЭЛГЭ	 117
Худаг	118
Хус	119
Хун шувууд	120
Жаран хашаргын суврага	121
Алтаргана	122
 5. ПЕРЕВОДЫ ДРУЗЕЙ	 123
Степная песня	124
Ночью	125

Речки шумным разливом	126
Березка	127
Костер	128
Жилье	129
Песня моя	130
Ручей.....	131
Вся наша жизнь из мелочи.....	132
Истина	133
Полынь	134
Вершина	135
Три этюда	136
Осеннее утро	137
Одиночество.....	138
У озера	139
Ласточка мысли моей	140
Степные напевы	141
Песнь старого певца	142
Мгновение	143
В мастерской художника	144
Театру	145
Посреди степи дорога тянется каменистая	146
Звуки чанзы	147

Литературно-художественное издание

ГУРУЕВ
Чингис Цыренович

АМИН ГОЛ

Составитель и редактор театрального блока В.Д. Бабуева
– *заведующая музеем ГБАТД им.Х. Намсараева, заслуженный работник
культуры Бурятии и России, кандидат культурологии*

Верстка Ж.Б. Бальжинимаев
Дизайн Б.Б. Батуев

Подписано к печати 2.09.2015. Формат 60х84 1/16.

Бумага офсетная. Гарнитура PT Serif

Усл. печ. л. 11,5. Тираж 500. Заказ № 23.

ИП Бальжинимаев А.Б.
670000, г. Улан-Удэ, ул. Кирова, 28 «а», офис 29
e-mail:baikal-print@mail.ru